

Minttu Porkka

”JOTAIN ELONMERKKEJÄ”

- Sijaishuollossa olevan nuoren kokemus yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa

TIIVISTELMÄ

Minttu Porkka: ”Jotain elonmerkkejä” - Sijaishuollossa olevan nuoren kokemus yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Tarja Pösö

Huhtikuu 2021

Tämän pro gradu- tutkielman tavoite on selvittää nuorten kokemuksia yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa, millaisia merkityksiä nuoret antavat sosiaalityöntekijälle, heidän väliselle yhteydenpidolle ja tapaamisille sekä millainen rooli nuoren asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on nuorille.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys käsittelee lastensuojelun sijaishuoltoa, sijaishuollossa olevan nuoren asioista vastaamista, suhdeperustaista työskentelyä, vuorovaikutusta ja kokemuksen tutkimusta. Tutkimus on kvalitatiivinen. Tutkimuksessa käytetään osin fenomenologis-hermeneuttista metodologiaa, jossa korostuu ihmisen kokemus ja sen luomat merkitykset.

Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Teemahaastattelua tuki sanakortit. Tutkimusaineisto koostui yhdeksän 15-17-vuotiaan nuoren haastattelusta. Haastattelut toteutettiin vuodenvaihteessa 2020-2021. Tutkimuksen analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia.

Tutkimustulosten mukaan nuorelle sosiaalityöntekijän tapaaminen on neuvotteluihin osallistumista. Nuoret kokevat asiakassuunnitelmaneuvoittelut varsin onnistuneina ja hyvinä tilaisuuksina, joissa hoidetaan nuoren asiaa. Tutkimustulosten mukaan lastensuojelulain pykälän 53 mukaiset kahdenkeskiset tapaamiset toteutuivat yhdeksästä nuoresta viiden nuoren kohdalla. Yhteydenpito nuorten ja sosiaalityöntekijän välillä oli vähäistä.

Tutkimustulosten mukaan sosiaalityöntekijä nähtiin lähipiirin ulkopuolisena, etäisenä henkilönä. Sosiaalityöntekijää kuvattiin asianhoitajana ja päätöksentekijänä. Nuorten mukaan sosiaalityöntekijän tulee kuulla nuorta, perustella nuorelle päätöksiä ja pysähtyä kuuntelemaan nuoren mielipiteitä. Nuoret kokevat, että asioista ei tarvitse olla samaa mieltä, jos keskusteluun annetaan mahdollisuus.

Tutkimuksen keskeisiksi tuloksiksi nousivat nuoren osallistumisen ja kuulemisen tärkeys. Sosiaalityöntekijältä odotetaan aktiivisuutta ja läsnäoloa. Nuoren ja sosiaalityöntekijän asiakastyöntekijäsuhde rakentuu yhteisistä kohtaamisista, joissa tärkeää on toistua vuorovaikutuksen vastavuoroisuus. Erityisesti tapaamisten kautta sosiaalityöntekijä ottaa nuoren osalliseksi oman asian suunnitteluun.

Tärkeää on pohtia sijaishuollossa olevan nuoren ja sosiaalityöntekijän välisen yhteydenpidon ja tapaamisten suunnittelua ja toteutumista. Suunnittelulla on tässä suuri merkitys. Tutkimus on erittäin ajankohtainen nuoren osallistumisen näkökulmasta ja valtakunnallisen pandemiatilanteen asiakastyötapojen kehittämisen ajankohtaisuuden vuoksi.

Avainsanat: sijaishuolto, sosiaalityöntekijä, kokemus, asiakas-työntekijäsuhde ja kohtaaminen.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

TIIVISTELMÄ

Minttu Porkka: "Some signs of life" – The experiences of the young people in foster care in contact and meetings with the social worker

Master's Thesis

University of Tampere

Faculty of Social Sciences

Tarja Pösö

April 2021

The purpose of this master's thesis is to examine youths experiences regarding communication and appointments with social worker responsible for the child's affair, what kind of meanings young people give to social workers, communication between them and for the appointments and also what kind of role does social worker responsible for the child's affair have for the youth.

Theoretical framework of the study deals with foster care, being responsible for the affairs of child in foster care, relationship-based work, interaction and studying experiences. This is qualitative study. The study uses phenomenological-hermeneutical methodology, which underlines human experiences and meanings created by those experiences.

The material for this study was gathered by half structured thematical interviews. Word cards supported the thematical interview. The study material consist of nine interviews of young people age 15-17. The interviews were carried out in turn of the year 2021. The data was analysed with data-driven content analysis.

According to the results, participating in negotiations means the same thing for the youth as meeting their social worker. Meetings for client plans are seen to be quite successful and good opportunities to take care of affairs of the youth. Results show that private meetings with their social worker mentioned in Article 53 in Child Welfare Act, happened within five out of nine cases in this study. Communication between the youth and the social worker was seen minor.

According to the results social worker was seen as an outsider of youths inner circle, like a distant person. Social workers were called as a person, who takes care of youths affairs and as a desicion maker. Hearing what youth have to say, justify the decisions and stopping and listening youths opinions are the main tasks for the social worker according to the young people. Young people feel that it is not necessary to agree on everything, if there is a possibility for a conversation.

The main results of this study were the importance of participation and hearing of the youth. Social workers are expected to be active and present. Client-worker relationship is build on common encounters in which the most important thing is mutuality of interaction. Social worker can take young people to be in part of planning their own affairs, especially by meetings.

The results signify that it is important to deliberate the planning and actualizing of the meetings and communications between youth and social worker. Planning is the key element. From the point of view of youths participating and the global pandemic situation, this study is extremely current, because it is even more important now than before, to develop new ways to do clientwork.

Keywords: foster care, social worker, experience, client-worker relationship, encounterin

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
2. LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO	8
3. NUORI JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄ	9
3.1 Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä	9
3.2 Suhteeseen perustuva sosiaalityö	11
3.3 Kohtaaminen lastensuojelutyössä	14
3.4 Nuoren mahdollisuus yhteydenpitoon ja tapaamisiin asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa sijaishuollossa	16
4. TUTKIELMUKSEN TOTEUTUS	18
4.1 Tutkimuskysymykset	18
4.2. Kokemuksen tutkimus	18
4.3 Teemahaastattelu ja sanakortit	21
4.4 Vuorovaikutus tutkimushaastattelussa	23
4.5 Aineisto	25
4.6 Aineiston analyysi	27
4.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	28
5. KESKITY KUUNTELMAAN MITÄ TOINEN SANOO	31
5.1 Sosiaalityöntekijän rooli nuorten elämässä	31
5.2 Yhteydenpidon ja tapaamisen kokemuksia	40
5.2.1 Yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa	41
5.2.2 Tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa	46
5.3 Nuoren ja sosiaalityöntekijän kohtaaminen	51
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	56
LÄHTEET	64
Liite 1. Kutsu	
Liite 2. Saatekirje	
Liite 3. Suostumuslomake haastatteluun osallistumisesta	

1. JOHDANTO

Tutkimukseni kertoo yhdeksän sijaishuollossa olevan nuoren kokemuksista yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa ja kokemuksille antamistaan merkityksistä sekä sosiaalityöntekijän roolista heidän elämässään. Tutkimuksen aiheen liittyessä yhteydenpitoon, tapaamiseen ja kohtaamiseen, minulle oli itsestään selvää hankkia tutkimusaineisto haastatteleamalla sijaishuollossa olevia nuoria. Arvostan suuresti nuorten kokemustietoa. Lastensuojelulain pykälä 53 liittyy valitsemaani aiheeseen vahvasti ja siitä tuli tutkielmani yksi suurimmista motivaattoreista. Minua puhuttelee erityisesti seuraava kohta kyseisestä pykälästä ”lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Lastensuojelun asiakkuuteen ohjaututaan, kun lapsen kasvun ja kehityksen edistäminen ja turvaaminen heikkenevät niin, ettei muilla sosiaalihuollon palveluilla voida tilannetta enää tukea riittävästi. Huostaanotto ja sijaishuolto ovat lastensuojelun viimesijaiset toimenpiteet. Huostaanotto prosessissa ja nuoren siirtyessä sijaishuoltoon sosiaalityöntekijällä on tehtäviä, jotka sisältävät suuria päätöksiä ja vastuita. Kuinka sosiaalityöntekijän tulisi toimia tehdäkseen mahdollisimman hyvää sosiaalityötä sijaishuollossa olevan nuoren asioissa? Tähän kysymykseen haen osittain vastauksia tässä pro gradu -tutkielmassa sosiaalityöntekijän ja sijaishuollossa olevan nuoren tapaamisen, yhteydenpidon ja kohtaamisen kokemusten kautta.

Lapsen osallisuutta lastensuojelun kentällä on korostettu erityisesti 2000-luvulla. Tässä tutkimuksessa korostuu nuoren sekä sosiaalityöntekijän osallistuminen. Kiireestä ja resurssien puutteesta saa lukea jatkuvasti, mutta uskon sosiaalityöntekijän työn suunnittelulla olevan myös suuri merkitys. Jokainen tekee lastensuojelulain mukaisesti työtä omalla persoonallaan, omien kokemusten ja merkitysten pohjalta. Tämä tuo työskentelytapoihin vaihtelua. Sosiaalityöntekijöiden kiire vaikuttaa myös nuoriin. Nuoret yrittävät ymmärtää sosiaalityöntekijöiden työn kuormittavuutta ja kiirettä. Silti he kokevat jopa välinpitämättömyyttä sosiaalityöntekijältä heidän asioitaan kohtaan, jos

nuorelle tärkeille asioille ei löydy riittävästi aikaa. Nämä ovat tilanteita, joissa nuorten asioiden hoitaminen jäävät pintapuolisiksi tai sosiaalityöntekijä ei ota asioita hoitaakseen.

Uskon vahvasti nuorilta tulleen tiedon mahdollisuuksiin. Nuorten ja lasten kokemuksia koskevilla tutkimuksilla on mielestäni suuri tilaus, koska nuoret ja lapset ovat lastensuojelutyön tärkeimmät osalliset. Lastensuojelutyötä ei voida kehittää ilman nuorten ja lasten ääntä. Olen avoin ja optimistinen tieteen kehittämiseksi ja kehittymiseksi. Prosessien hitaus kuitenkin turhauttaa. Tämä laadullinen tutkimus mahdollistaa ilmiöiden kuvaamisen. Voimme puhua tutuista ilmiöistä, mutta liittämällä siihen nuoren omaa kokemustietoa voimme ymmärtää enemmän. Itse keskityn nuorelta saatuun tietoon, sen kuulemiseen ja esiin tuomiseen. Siksi päädyin tekemään tutkimusta nuorten kokemuksista.

Tammikuussa 2020 julkaistiin Pesäpuun operoima 101 kirjettä, jossa lapset ja nuoret ovat kirjoittaneet kirjeitä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden vaikutuksista heidän elämäänsä. Julkaisun tavoite on ollut vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden määrään niin, että yhdellä sosiaalityöntekijällä olisi vastuullaan enintään 30 asiakasta. (Pesäpuu 2021.) Syyskuun 4. päivä 2020 lastensuojelun sijaishuollon uudistamista selvittänyt työryhmä luovutti raporttinsa perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiurulle. Raportissa todetaan, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä voi olla enintään 35 lasta asiakkaana. Työryhmä perustelee asiaa sillä, että vastatakseen lapsen sijaishuollosta, sosiaalityöntekijä tarvitsee siihen riittävästi aikaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.) Nostan nämä esiin siksi, että monet lastensuojelun tutkimukset ja julkaisut käsittelevät sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta, ajan ja resurssien niukkuutta. Asiakasmäärällä on varmasti vaikutusta lastensuojelun sosiaalityöhön.

Sijaishuollossa olevan lapsen ja hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän välistä yhteydenpidon ja tapaamisten tärkeyttä ei voida korostaa liikaa. Asia täytyy saada näkyvämmäksi. Yhteydenpito ja tapaamiset asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa on sijaishuollossa elävien lasten etu. Mitä tämän ilmiön esiin nostamisen muut funktiot ovat tai mitä se antaa sosiaalityön toimijoille? Tarkoitus ei ole syyllistää ketään passiivisuudesta, vaan muistuttaa muun muassa viranomaisia ja luottamustehtävissä olevia siitä, että sosiaalityöntekijä on merkityksellinen sijaishuollossa olevalle nuorelle ja hänen läsnäolonsa sekä poissaolonsa ovat jo kokemus itsessään.

Tutkimuksessani en keskity tiedostettuihin ongelmiin resursseista. Tutkimukseni keskiöön yhteydenpidon, tapaamisen ja kohtaamisen lisäksi kuuluu myös

sosiaalityöntekijän rooli. Sosiaalityöntekijän roolilla tarkoitan, miten nuori on kokenut sosiaalityöntekijän osaksi elämäänsä sijaishuollon aikana yhteydenpidon ja tapaamisten sekä määrittämiensä sosiaalityöntekijän työtehtävien kautta. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia ja palvelukokemuksia käsittelevä kouluterveyskysely ottaa kantaa myös sosiaalityöntekijän rooliin sijaishuollossa olevien lasten elämässä. Kyseiseen kouluterveyskyselyyn osallistuneista nuorista 79-84 prosenttia tiesi, kuka on heidän sosiaalityöntekijänsä tällä hetkellä. Sosiaalityöntekijän tapaaminen oli toteutunut melko hyvin, mutta vain puolet tutkimukseen osallistuneista lapsista ja nuorista olivat tavanneet sosiaalityöntekijää kahden kesken. Moni tutkimukseen osallistunut lapsi ja nuori koki, että sosiaalityöntekijä on varsin etäinen henkilö ja häntä tavataan vain neuvotteluissa. (Ikonen, Eriksson & Heino 2020, 33.)

Lastensuojelutyön kehittämisen kannalta uskon, että on tärkeää tuoda esiin niitä kokemuksia, joita nuorelle muodostuu yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Toivottavasti tämä tutkimus tukee sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärään liittyvää ajankohtaista prosessia ja tekee ymmärrettäväksi sen, miksi sosiaalityöntekijällä tulee olla aikaa tehdä työnsä hyvin olemalla läsnä sijaishuollossa olevan nuorten elämässä.

2. LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle kiireellisesti, avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sekä jälkihuoltona. Lastensuojelulain pykälissä 49 ja 50 määritetään lastensuojelun sijaishuoltoa ja sijaishuoltopaikan valintaa. Lastensuojelulain 49 §:n mukaan sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestäminen kodin ulkopuolelle voidaan toteuttaa perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.) Lapsen sijaishuollon muotoja perhehoidon ja laitoshuollon lisäksi on myös ammatillinen perhekoti. Perhehoidossa ja laitoshoidossa sijaishuoltoon liittyvät säännökset lapsen asemasta sijaishuollossa sekä sijaishuoltopaikan oikeuksista sekä velvollisuuksista ovat poikkeuksetta samat. Poikkeuksena perhehoidon ja laitoshoidon välillä ovat lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet. Niitä voidaan soveltaa vain laitoshuoltona järjestettävässä sijaishuollossa. (Saastamoinen 2016, 135-136.)

Tuija Eronen ja Riitta Laakso (2017, 142) ovat kehittäneet käsitteen *sijaishuoltotyö*, jolla he kuvaavat sijaishuollon eri toimijoiden toteuttamaa huostaanotetun ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen huolenpidosta ja hyvinvoinnista vastaamisen tehtävää. Käsitteeseen kytkeytyy eri ammattiryhmien toimiminen lasten hyvinvoinnin turvaamistehtävän toteuttamiseksi. Näiden eri toimijoiden vastuualueiden eri painotusalueista huolimatta, sijaishuoltotyössä kaikkia yhdistää jaettu yhteiskunnallinen vastuu huostaanotettujen lapsen hyvän elämän toteutumisesta ja lapsen hyvinvoinnista. Sijaishuolto tulee järjestää lapsen edun mukaisesti. Jos lapsen turvallista ja hyvää kasvua ja kehitystä ei turvata lapsen kodissa, on lapsella ehdoton oikeus saada nämä toteutettuna sijaishuollossa. Lapsen perus- ja ihmisoikeudet sekä tavalliset lainsäädännön tasoiset säädökset turvaavat tämän. Kaikkien oikeuksien turvaaminen varmistaa lapsen edun toteutumisen. Sijaishuollossa elävillä lapsilla ei ole mahdollisuutta elää, kasvaa ja kehittyä kotona, joten lapsen tilanne huomioiden, sijaishuollon täytyy olla paitsi lapsen perushuolenpidosta asianmukaisesti huolehtivaa, sen täytyy voida eheyttää ja korjata eli sijaishuollon toimenkuva on hyvin kokonaisvaltainen. (Saastamoinen 2016, 137.) Kodin ulkopuolelle sijoittaminen, sen sijaishuollon muodosta riippumatta, merkitsee lapselle isoja muutoksia. Pelkästään lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle on usein kertynyt kokemuksia laidasta laitaan kotioloista, sijoitusprosesseista ja jopa siirtymisistä paikasta toiseen. Kokemuksen kirjo saattaa olla laaja sisältäen huolta, pelkoa, helpotusta,

häpeää ja huojennusta. Suhteilla ja olemisella ennen sijoitusta, sijoituksen aikana ja sijoituksen jälkeen vaikuttavat pitkäkestoisesti lapsen kokemuksiin omasta arvostaan ja hyvinvoinnistaan. Tällä kaikella on väistämätön vaikutus myös sijoituksen onnistumiseen. (Känkänen 2009, 233.)

Sijaishuollon myötä tulee varmistaa, että lapsella säilyy tunnetason kokemus turvasta, huolenpidosta ja perheen auttamisesta (Klap 2008, 106). Sijaishuollon tehtävä on taata lapselle turvallisen kasvuympäristön lisäksi myös lasta tukevia ihmissuhteita. Näin vaikeuksia ja kaltoinkohtelua kokeneella lapsella on mahdollisuus iloita omasta olemassaolostaan. Sijoitukseen liittyvät riskit ja lasta suojaavien tekijöiden pohdinta tulee tehdä harkiten ajan kanssa. Puutteellinen suunnittelu vaikuttaa luonnollisesti sijaishuollon toteutukseen. (Känkänen 2009, 234-235.) Hanna Päckilän (2008, 169) tutkimuksessa nuoret korostivat osallistumisen merkitystä päätöksenteossa ja käytännön asioista sopimisesta huostaanotto-prosessissa ja kodin ulkopuolelle sijoittamisesta. Kuulemisesta huolimatta vaikuttaminen koettiin vähäiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisussa (2012:6) kerrotaan nuorten kokevan, ettei heitä oteta todesta. Julkaisuun osallistuneet nuoret kokevat, että sijaishuoltopaikan aikuisia uskotaan enemmän kuin nuorta itseään. Sijaishuollossa olevat nuoret kokevat, että heidän sanaansa ei luoteta. Heitä kuunnellaan, mutta nuorten mukaan esimerkiksi sijoituspäätös on tehty vastoin nuoren toivetta ja tiedon puute vaikuttaa nuoren mahdollisuuteen osallistua päätöksentekoon. (Vario, Barkman, Kiili, Nikkanen, Oranen & Tervo 2012, 23.) Tähän kiteytyneen suunnittelun, harkinnan ja ajan tärkeys.

3. NUORI JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄ

3.1 Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä

Lastensuojelulain pykälän 13 b mukaan jokaisella lastensuojelun asiakkaalle tulee nimetä oma asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (817/2015) tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilön pätevyys. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.) Sosiaalityöntekijä toimii lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä. Huostaanoton myötä lapsen asioista vastaaminen saa institutionaaliseen asemaan ja tehtävään uudenlaisen painotuksen ja merkityksen. Huostaanoton myötä sosiaalihuollon toimielin ottaa vastaan ison osan

huoltajalle kuuluvia velvollisuuksia ja oikeuksia. Lapsen asioista vastaamisen myötä sosiaalityöntekijän tehtävänä on lapsen huoltoon kuuluvien tehtävien hoitaminen ja lapsen asioista päättäminen. Tämä julkinen huoltajuus on monella tapaa jaettua ja rinnakkaista. (Helavirta 2016, 190-191.) Lapsen asioista vastaaminen on yhteistyötä kaikkien sijaishuoltotyöhön osallistuvien toimijoiden, lapsen huoltajien ja vanhempien kanssa.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuus on huolehtia lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen palvelun ja tuen saannista. Hänen tulee valvoa ja vaalia lapsen edun toteutumista. Lapsen puhevallan käytön ja oikeusavun piiriin hakeutumisen avustaminen kuuluvat myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä varmistaa myös, että lapsen mielipide selvitetään ja kuullaan. (Helavirta 2016, 188.) Lastensuojelulakiin on säädetty lasten tapaamiseen liittyviä velvoitteita. Lastensuojelulain 29 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti (Saastamoinen 2016, 147). Lastensuojelulain pykälässä 53 mainitaan lapsen mahdollisuudesta keskusteluun. Lapsella tulee olla riittävä mahdollisuus tavata asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää kahden kesken häntä itseään ja sijaishuoltoon liittyvien asioiden keskusteluun liittyen. Tapaamiset tulee kirjata sijaishuollon asiakassuunnitelmaan. Sijaishuollon asiakassuunnitelma on lastensuojelun tärkeimpiä asiakirjoja, johon säännöllisesti kirjataan nuoren sijaishuollon aikana tapahtuvaa suunnitelmaa ja toimintaa kuten nuoren arkeen, tukitoimiin, palveluihin ja läheisten yhteydenpitoon liittyen.

Sijoitettuina ja huostaanotettuina olevien lasten määrän kasvu on huolestuttava. Huostaanottojen kasvu on kohdistunut erityisesti 16 vuotta täyttäneisiin nuoriin. (Tilastoraportti 28/2020.) Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on avainroolissa sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten elämässä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäväkuva on laaja sijaishuollon aikana. Lastensuojelulakiin on kirjattu asioita, joista lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee huolehtia ja päättää. Nuorten kokemusta tutkittaessa on voitu kertoa aiemmin, että sijaishuollossa olevat nuoret kaipaavat enemmän tietoa omaan taustaansa liittyvissä asioissa, omista oikeuksistaan sijaishuollossa sekä sijaishuollon valvonnasta ja tahoista, joille voi reklamoida. Nuorten tuomien kokemusten pohjalta on voitu todeta, että sosiaalityöntekijän tavoitettavuus, vuorovaikutuksen säännöllisyys, päätösten perustelut

ja sosiaalityöntekijän vaihtuvuus kaipasivat kehittämistä. (Vario ym. 2012, 4.) Sosiaalityöntekijällä on merkittävä tehtävä lapsen hyvinvoinnin ja edun toteutumisen valvojana sekä merkittävä vastuu sijaishuoltopaikan valvojana (Laakso 2019, 52). Nuoret ovat huomioineet, että lastensuojelun rakenteiden tulee omata sellaiset puitteet, joissa aikuiset ja ammattilaiset voivat olla ennen kaikkea nuoren rinnalla kulkijoita eri tilanteissa lastensuojelun prosessien aikana, mukaan lukien myös sijaishuollon. Pysyvyyden ja läsnäolon merkitys korostuu tässä yhteydessä. Rinnalla kulkevan sosiaalityöntekijän täytyy olla nuorta varten, jotta luottamus rakentuu. Nuoret ovat puhuneet suhteestaan sosiaalityöntekijään myös ihmissuhteena ja maininneet, että pysyvät ihmissuhteet ovat yksi lastensuojelun onnistumisen tekijä. (Inkinen & Nurmi 2020, 125.)

3.2 Suhteeseen perustuva sosiaalityö

Sosiaalityössä asiakkaan kohtaamiseen vaikuttavat monenlaiset ja osin jopa ristiriidassa keskenään olevat yhteiskunnalliset, institutionaaliset, ammatilliset, sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden tavat, roolit ja odotukset (Juhila 2006, 12). Sosiaalityöntekijän rooli sisältää tehtäviä ja vastuita. Rooleja voidaan taas kuvata tehtävien tuomien oikeuksien ja velvollisuuksien kautta. Sosiaalityöntekijän työtä arvioidaan näiden odotusten ja vaatimusten mukaisesti. Työtä eivät hallitse ainoastaan sosiaalityöntekijän taidot vaan melko välittömästi juuri työn tehtävät, oikeudet ja vastuu. Suhteeseen perustuvassa työskentelyssä vaaditaan työntekijän kyvykkäyttä pystyä toimimaan erinäisissä tilanteissa. Luotettava, sitoutunut ja rakentava asiakas-työntekijäsuhde tarjoaa asiakkaalle henkilökohtaisen tuen ja käytännön ohjauksen. Tällaiset suhteet ovat hyvin lähellä hyvien työkäytänteiden ydintä. *Suhteeseen perustuva sosiaalityö* vaatii onnistuakseen pysyvyyttä ja ylläpitoa. (Howe 1998, 46.) Kokemus kohtelusta, kohtaamisesta ja kuulluksi tulemisesta määrittävät asiakkaan ja työntekijän kokemuksia luottamuksesta ja epäluottamuksesta (Laitinen & Väyrynen 2011, 180). Sosiaalityöntekijän vuorovaikutustaidot ovat ehdottoman tärkeitä suhdeperustaisessa työskentelyssä (Howe 1998, 46). Sosiaalityöntekijä tarvitsee myös kykyä monisuuntaiseen vuorovaikuttamiseen, koska tämä mahdollistaa luottamuksellisen ja kunnioittavan suhteen rakentumisen asiakkaaseen (Laitinen & Väyrynen 2011, 182-183).

Sosiaalityön asiakkaan iästä ja taustasta huolimatta psykologiset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat asiakkaan kokemukseen. Pitäessään huolta sosiaalisista tilanteista ja huomioidessaan asiakkaan haasteiden olemassaolon, sosiaalityöntekijät hyödyntävät omaa kokemustaan saadakseen ymmärrystä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamiseen. Suhteeseen perustuva (relationship-based) sosiaalityö ei ole helppoa, koska asiakas-työntekijäsuhde perustuu monitahoiseen ja vaativaan työhön. Suhteeseen perustuva työskentely on suoraviivainen ja ilmeinen tapa tehdä sosiaalityötä. (Ruch 2018, 22-23.) *Sisäisen toimintamallin* (internal workin model) käsite tukee ymmärrystä siitä, miten ihminen tuntee ja käyttäytyy suhteessa muihin. Suhteiden maailmassa ovat läsnä sekä ratkaistavat ongelmat sekä ratkaisujen keinot. Jos suhteet ovat väline omien ja kaikkien siihen liittyvien tunteiden ja toiminnan muodossa, niin suhteista tulee myös todennäköisesti työvälineitä monien omien piirteiden uudelleen muodostamiseen. Sisäiset toimintamallit ohjaavat ihmisten tunteita, uskomuksia ja toimintaa sekä heidän odotuksiaan muiden ihmisten tunteista, oletuksista ja toiminnasta. (Howe 1998, 51-52.)

Sosiaalityöntekijän omilla reaktioilla ja vuorovaikutuksella asiakkaiden kanssa on keskeinen merkitys. Ne eivät vain auta ymmärtämään sosiaaliemotionaalisen ihmissuhteen luonnetta, vaan ne osoittavat myös työntekijälle tunteiden luonnollisuuden ja reaktiot, jotka voivat vaikuttaa syvästi sosiaalityöntekijän työhön asiakkaiden kanssa. Sosiaalityöntekijän vuorovaikutukseen vaikuttaa hänen oma persoonansa. (Howe 1998, 53.) Marjo Alatalo (2018, 5, 57) on tutkinut lastensuojelutyön *suhdeperustaista tiedonmuodostamista*. Lastensuojelun sosiaalityössä tiedonmuodostuksen suhdeperustaisuus merkitsee tiedon tuottamista sosiaalityöntekijä-asiakassuhteissa, työskentelyyn osallistuvien muiden toimijoiden sekä asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden välisissä suhteissa. Nuoren asemassa suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen osapuolena pyritään korostamaan vastavuoroista keskustelua ja luottamuksellista suhdetta. Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen toteutuksen keskeiseksi tekijäksi on nimetty luottamuksellinen suhde nuoriin ja heidän vanhempiinsa. Nuorten mukaan onnistuneessa vuorovaikutuksessa tulee olla läsnä neljä olennaista tekijää: yhteys, toiminta, aktiivisuus ja johdonmukaisuus (Schofield, Larsson & Ward 2017, 782). Nuoriin tutustuminen edellyttää sosiaalityöntekijöiltä johdonmukaista ja aitoa sitoutumista nuoren kanssa työskentelyyn. Sosiaalityöntekijän tulee osoittaa nuorelle toiminnallaan, että hän on nuoren tukena ja nuoren luottamuksen arvoinen. Sosiaalityöntekijän tulee pitää kiinni sovitusta asioista. Nuoren täytyy voida olla

osallisena tiedon tuotannossa ja sen tulkitsemisessa. Sosiaalityöntekijän ja nuoren yhteisen pohdinnan kautta sosiaalityöntekijän on mahdollista auttaa nuorta. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta vastavuoroisen ja luottamuksellisen keskustelun kautta voidaan edetä työskentelysuhteeseen, jossa asiakkailla on tilaa kertoa omaa tarinaansa. Parhaimmillaan vuoropuhelu asiakkaan kanssa tuottaa yhteisesti työskentelyssä käyttöön otettavaa tietoa ja ymmärrystä. (Alatalo 2018, 97, 58.) Vastavuoroisuus on keskinäisiin odotuksiin vastaamista ja yhteisesti koettuja merkityksiä. Se jatkuu yhteisten ymmärryksen ja keskinäisten odotusten pohjalta kokonaisen osapuolten välisen vuorovaikutuksen ajan. Vastavuoroisuus on joukko erinäisiä vuorovaikutuksellisia prosesseja, kuten toisen arvostamista tai oikeuksia tehdä jotakin, mutta myös halua kontrolloida toista, sovitteluja ja neuvotteluja. (Azarian 2010, 326-327.)

Rick Hood (2019, 792) on muun muassa tutkinut sosiaalityöntekijöiden asiakassuhteita ja asiakassuhteiden piirteitä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa monessa rakenteissa toistui yksi elementti, jota pidettiin positiivisempänä kuin muita. Sosiaalityöntekijät pitivät parempana niitä asiakas-työntekijäsuhteita, joissa heillä oli mahdollisuus olla luovia ja joustavia. Työntekijälle tulisi olla valmiudet tällaisen työtavan toteuttamiseen. Työntekijän tulee saada myös tarvittava tuki ja aika ymmärryksen kehittämiseen ja tehokkaaseen käyttöön. (Ruch 2018, 22-23.) Organisaation kestävä arvopohja, vahva tietoisuus perustehtävistä sekä kannustava ja kehittämismyönteinen johtaminen suuntaavat lastensuojelutyötä eteenpäin. Henkilöstöllä tulee olla mahdollisuus paneutua työskentelyyn tavalla, joita asiakkaan tarpeet edellyttävät. Keskeisiä asiakastyön onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat vuorovaikutuksen laatu ja ihmissuhteiden jatkuvuus. On tärkeää, että sosiaalityöntekijällä on ammatilliset taidot, kyky yhteistyöhön ja työskentelyyn lastensuojelun asiakkaan kanssa sekä halu sitoutua ”asiakkaan juttuun”. Tämän kaiken keskiössä on suunnitelmallisuus. (Rousu 2008, 180.)

3.3 Kohtaaminen lastensuojelutyössä

Kulmalan, Valokiven ja Vanhalan (2005, 127-130) tutkimus käsittelee myös muun muassa asiakkaana olemisen kokemuksia ja sosiaalityölle asettamia odotuksia. Heidän tutkimusraportissaan sosiaalityöntekijälle annettiin tämän pohjalta kaksi tehtävää; *sosiaaliasioiden hoitaminen* ja *sosiaalinen kanssakäyminen*. Kulmalan, Valokiven ja Vanhalan mukaan kohtaaminen ja suhde muodostuvat tärkeiksi sosiaalityössä. Joissain tapauksissa, ehkä vain niiden kautta, päästään hoitamaan konkreettisia käytännön asioita. Käytännön avun ja neuvojen saannin ohella, sosiaalinen kanssakäyminen on asiakkaalle merkityksellistä. Mahdollisuus keskusteluun tuo suhteeseen oman lisänsä ja näin ollen vuorovaikutus näyttäytyy myös tärkeänä. Sosiaalisessa kanssakäymisessä korostuu erityisesti kohtamistilanteen tunnelma, suhde työntekijään ja kokemus työntekijän suhtautumisesta häneen asiakkaana. Nuoret korostavat kokemusta aidosta kuulluksi tulemisesta ja heidän mielipiteidensä huomioimisesta. Nuorelle osallisuus merkitsi nuoren tarpeista lähteviä, yksilökohtaisia ratkaisuja. Sijaishuoltopaikka ja mahdolliset tukitoimet tulee arvioida nuoren tarpeiden mukaan yhdessä nuoren kanssa. Tämän kaiken onnistumisessa korostuu nuorten puheissa kohtaaminen ja kohdatuksi tuleminen. Nuoret näkevät kohtamisen kulmakivinä yhdenvertaisuuden, kunnioituksen ja arvostuksen. Nuorten puheessa toistuvat usein maininta ammattilaisten asenteesta nuoria kohtaan. Nuoret ovat usein taitavia lukemaan ympärillään olevia aikuisia. Kohtaamisessa onnistuvat aikuiset antavat nuorelle tilaa kertoa oman näkökulmansa ja pyrkivät ymmärtämään nuoria syyllistämättä. Nuoret ovat kokeneet, että tällaiset aikuiset ovat turvallisia erityisesti hetkissä, jolloin puhutaan myös nuorten tekemistä virheistä. (Inkinen ja Nurmi 2020, 126.) Kohtaamisen sanaan liittyy monen nuoren mielessä lastensuojelun toivo ja epätoivo. Pesäpuu ry:n Osallisuus- ja kokemusasiantuntijuus tiimin järjestämässä foorumeissa on foorumin teemoista huolimatta noussut esiin sosiaalityöntekijöiden merkitys nuoren elämässä. (Inkinen 2018, 181.)

Kati Palsanen ja Aino Kääriäinen (2015, 189-198) ovat tutkineet sosiaalipalveluiden käyttäjien ja ammattilaisten yhteistoiminnallista työskentelyä ja miten toimintaan osallistuneet jäsentävät toiminnan merkityksiä jälkikäteen. Tutkimukseen osallistuneet haastateltavat määrittivät vuorovaikutuksessa tasavertaisen kohtamisen ja kohdatuksi tulemisen merkittäväksi toimintaa kannattelevaksi tekijäksi ammattilaisista ja nuorista koostuvien ryhmien työskentelyssä. Keskeiseksi tekijäksi nostettiin mahdollisuus puhua

omista asioista kunnioittavassa ja vakavasti ottavassa ilmapiirissä. Nuorten mukaan ammattilaisen halu kuunnella nuorta, kyky empatiaan ja taito olla ihmisten kanssa, korostuivat ammattilaisen hyvinä ominaisuuksina. Hyvän ilmapiirin rooli korostui myös tutkimuksen tuloksissa. Demokraattinen toimintatapa ilman auktoriteetteja koettiin tärkeäksi hyvän ilmapiirin muodostumisessa. Tasavertaisuuden ja kohdatuksi tulemisen kokemukseen vaikutti vahvasti luottamus.

Arja Jokinen (2017, 196-200) on tutkinut sosiaalityöntekijän ominaisuuksia sekä asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen rakentumista. Hänen mukaansa on kaksi keskeistä vuorovaikutusformaattia, joissa sosiaalityöntekijä ja asiakas toteuttavat institutionaalisia roolejaan. Nämä kaksi vuorovaikutusformaattia poikkeavat toisistaan, mutta eivät sulje toisiaan pois. Ensimmäisessä vuorovaikutusformaattissa, *haastatteluformaatissa*, vuorovaikutus etenee sosiaalityöntekijän esittämien kysymysten ja asiakkaan vastausten kautta. Toisessa vuorovaikutusformaattissa, *kerrontaformaattissa*, osapuolina ovat kokemuksistaan kertova asiakas ja asiakkaan kertomusta kuunteleva sosiaalityöntekijä. Haastatteluformaatissa sosiaalityöntekijä ohjaa kysymyksillään keskustelua ja asiakas tuottaa sosiaalityöntekijän tarvitsemaa tietoa vastaamalla kysymyksiin. Vuorovaikutus on päämäärätietoista ja keskittyy institutionaalisten tehtävien eli tilannekartoituksen tekemiseen, näkökulmasta olennaisen tiedon saamiseen ja asioiden eteenpäin viemiseen. Päämäärätietoista keskustelusta tekee sosiaalityöntekijän tehtävä ohjata keskustelua ja pitää keskustelu varsinaisessa aiheessa. Haastatteluformaatin tavoite on, että sosiaalityöntekijä saa mahdollisimman realistisen, kattavan ja syvällisen käsityksen asiakkaan tilanteesta. Sosiaalityöntekijän on hyvä edetä keskustelussa osittain varmistaen viittaamalla asiakkaan vastauksiin. Näin sosiaalityöntekijä välttää väärät tulkinnat ja varmistaa oman tulkinnan asiakkaan omaksi kokemukseksi. Kerrontaformaattissa asiakas toimii keskiössä kokemuksistaan, näkemyksistään ja tunteistaan kertovana osapuolena. Sosiaalityöntekijä toimii kuuntelijana asiakasta myötäillen. Sosiaalityöntekijän tulee luoda tilaa asiakkaan kerrontaan kutsuvalla avauskysymyksellä. Sosiaalityöntekijän tulisi päästä sisälle asiakkaan kokemukseen, tunteisiin ja merkitysmailmaan.

Vuorovaikutuksen sujumisen kannalta olennaista on sosiaalityöntekijän tilannekohtainen kuulemisen taito. Sosiaalityöntekijän tulee osoittaa eleillään, ilmeillään ja katsekontaktillaan kuuntelevansa asiakasta. Esimerkiksi työntekijän rauhallisuus ja läsnäolo määräytyivät asiakastyöntilanteissa tärkeiksi, koska ne kertovat työntekijän

keskittymisestä asiakkaan asiaan. Kuulemisen rinnalla työntekijän kunnioitus ja myötätunnon osoittaminen asiakkaalle on todettu olevan tärkeitä kuulijan toimia. (Jokinen 2017, 195-196, 200.) Yhteydenpidosta ja tapaamisista keskusteltaessa kohtaaminen on osa kokemusta. Yhteydenpidon ja tapaamisen luonteesta riippumatta vuorovaikutus nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä rakentuu monista eri tekijöistä. Sosiaalityöntekijän persoonallisuuden piirteet, hänen taitonsa ja tahto kohdata nuori, vaikuttavat olennaisesti nuoren ja sosiaalityöntekijän suhteen muodostumiseen. Vuorovaikutus on myös sanatonta viestintää. Läsnäolo, eleet ja ilmeet ovat parhaimmillaan viestejä turvallisesta ja vapautuvasta kohtaamisesta. (Höykinpuro, Sauramäki & Välimaa 2018, 121.)

Lapsen ja ammattilaisen kohtaamista lastensuojelutyössä määrittää myös ajatus siitä, että lapsella on tietoa, jota hän pitää täysin itsellään, eikä kukaan muu tiedä siitä. Lapsella tulee olla mahdollisuus olla mukana tuottamassa tietoa kokemuksistaan, tilanteestaan sekä odotuksistaan. Näin lapsen osallisuus ja aktiivinen toimijuus toteutuvat. (Hurtig 2006, 167.) Kohtaaminen on osallisuutta. Osallisuus on lasten ja nuorten perusoikeus. Kohtaamisessa ja osallisuudessa tärkeintä on tunne siitä, että on tullut kuulluksi. Tunne siitä, että voi vaikuttaa omassa elämässä tapahtuviin asioihin ja aikuiset pitävät huolta ja ottavat lapsen ja nuoren ajatukset tosissaan. Kohtaamista ja osallisuutta tukee myös tunne kokemus omasta arvokkuudesta. Kohtaamattomuus sulkee nuoret ulos omasta elämästään ja yhteisöistä. (Inkinen 2018, 181.)

3.4 Nuoren mahdollisuus yhteydenpitoon ja tapaamisiin asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa sijaishuollossa

Sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpidon ja tapaamisten mahdollisuudesta on säädetty lastensuojelulain pykälässä 53. Sijaishuollossa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus pitää yhteyttä tai tavata hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta sosiaalihuollon toimijaa (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa, että edellä mainitut asiat toteutuvat.

Sijaishuollossa olevan lapsen tapaamisten keskeinen tarkoitus on mahdollistaa lapselle keskustelu sijaishuoltoyksikön ulkopuolelta sijaishuollon toteutumista koskevissa asioissa. Kun sosiaalityöntekijällä ei ole aikaa tavata nuoria, horjuttaa se myös

sijaishuoltopaikan valvontaa (Pekkarinen 2018, 192). Lastensuojelulain pykälässä 53 mainitaan, että keskustelun on toteuduttava henkilökohtaisesti lapsen kanssa niin, että tapaamisessa ei tule olla läsnä muita henkilöitä. Näin lapsella on rajaamattomampi mahdollisuus keskustella sijaishuollon toteutumisesta. Sosiaalityöntekijän tulee toimia aktiivisena osapuolena tapaamisten toteutumiseksi. Tapaamisten rinnalla lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on pitää lapsi ajan tasalla häntä koskevissa asioissa. (Saastamoinen 2016, 147-148.) Eduskunnan oikeusasiamiehen päätöksen (2013, 243) mukaan riittävää ei ole se, että lapselle annetaan sosiaalityöntekijän yhteystiedot tai lapsen kanssa käydään keskustelua ainoastaan asiakassuunnitelman neuvotteluiden yhteydessä. Pykälässä 53 mainittua mahdollisuutta keskusteluun tulee tarjota myös asiakassuunnitelmien ulkopuolella (Saastamoinen 2016, 149). Helavirran (2016, 210) mukaan lapsen tapaamisten on todettu aktivoituvan huostaanoton vuosipäivän lähestyessä. Sosiaalityöntekijä tapasi lasta tavallisesti kahden kesken erityisesti asiakassuunnitelman neuvottelua yhteydessä. Nuoret myös itse toimivat aktiivisesti omasta aloitteesta olemalla yhteydessä asioistaan vastaavaan sosiaalityöntekijään. Tähän tutkimukseen osallistuvien nuorten kokemusten mukaan heitä tavattiin erillisinä päivinä asiakassuunnitelman neuvottelun ajankohdan ulkopuolella, jos ollenkaan.

Hanna Päckilä (2008, 171) kertoo artikkelissaan saaneensa tutkimuksensa kautta vahvistusta siihen, että lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen tulee tietää syyt omaan lastensuojelun asiakkuuteen ja toimenpiteet syihin. Lapsen tulee olla tietoinen kaikista lastensuojelun prosessien vaiheista. Lapsen tulee tietää myös, kuka sosiaalityöntekijä vastaa hänen asioistaan. Päckilä toteaa, että lapsia pitää tavata usein ja intensiivisesti. Nuoret toivovat, että sosiaalityöntekijällä olisi aikaa tavata heidät. Nuoret toivovat sosiaalityöntekijän todella keskittyvän nuoreen tapaamisen tai yhteydenpidon hetkellä. Sosiaalityöntekijän tulisi oikeasti kuunnella nuoren sanottava. (Inkinen 2018, 182.)

Lapsen kuulemiseen tarvitaan herkkyyttä ja rohkeutta. Päckilän (2008, 171-172) mukaan herkkyyks ja rohkeus saattavat ohjata työntekijää luopumaan vanhoista tavoistaan ja omista olettamuksistaan. Pieni muutos työtapoihin voi olla esimerkiksi se, että sosiaalityöntekijä varaa aikaa lasten tapaamisiin kotikäyntien ja neuvotteluiden ulkopuolelta. Tiivis työskentely ei kuitenkaan välttämättä varmista täysin nuoren kokemusta kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. Tämä näyttäytyy tilanteissa, joissa toimet eivät ole nuoren mielipiteen mukaisia. Työntekijän tulee tämän vuoksi varmistaa

nuorelta yhteydenpidon tai tapaamisten kautta, että tämä on ymmärtänyt puhutut asiat. Kohtaamisen arvoperusta on lapsen ja nuoren näkeminen osaavina ja ajattelevina toimijoina. Jokaisella lastensuojelun asiakaslapsella tai -nuorella on tärkeää sanottavaa kokemuksistaan. Jokainen kaipaa inhimillistä ja arvostavaa kohtaamista. (Inkinen 2018, 182.)

4. TUTKIELMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoite on tuoda esiin nuorten kokemuksia yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Tutkimuksessani nuoret kuvaavat sosiaalityöntekijän roolia heidän elämässään ja kokemustaan yhteistyöstä asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Kohtaamisen näkökulma kulkee mukana läpi tutkimuksen, koska sen asema yhteydenpidossa ja tapaamisissa osoittautui haastattelussa suunniteltua tärkeämmäksi näkökulmaksi.

Tutkimuskysymykset ovat:

Millainen on nuoren kokemus yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa?

Millaisia merkityksiä nuori antaa sosiaalityöntekijälle, heidän väliselleen yhteydenpidolle ja tapaamisille?

Millainen rooli nuoren asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on nuorelle?

4.2. Kokemuksen tutkimus

Tutkimuksessani tuon esiin nuoren kokemuksen sijaishuollon aikana oman asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa toteutuneesta yhteydenpidosta ja tapaamisista. Tutkimukseni tavoite on selvittää nuoren kokemus siitä, missä määrin yhteydenpitoa ja tapaamisia on ollut, millaisia yhteydenpito ja tapaamiset ovat olleet, miten ne ovat toteutuneet ja millainen kokemus nuorilla on yhteydenpidon ja tapaamisten asiasisällöstä sekä millainen kokemus nuorilla on kohtaamisesta asioista vastaavan sosiaalityöntekijän

kanssa. Tähän kaikkeen liittyy kokonaisvaltaisesti sosiaalityöntekijän rooli sijoitetun nuoren elämässä. Nuorten tapaamisen ja yhteydenpidon yhtenä tarkastelukulmana toimii lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja nuoren välinen kohtaaminen. Kokemuksen merkityksen ulottuvuudella pyritään sitomaan tutkimuksen keskiö teemoiteluksi kokonaisuudeksi.

Tutkimuksessa käytetään osin fenomenologis-hermeneuttista metodologiaa, joka nojaa niin sanotusti fenomenologiseen tutkimusperinteeseen. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa ihminen on tutkimuksen kohteena ja tutkijana. Fenomenologisen filosofian mukaan tutkimuksen perustana olevia filosofisia ongelmia ovat ihmiskäsitys ja tiedonkäsitys. Nämä kaksi käsitystä kysyvät, millainen ihminen on tutkimuskohteena ja miten kohteesta voidaan saada inhimillistä tietoa ja millaista tämä tieto on luonteeltaan. Fenomenologinen ja hermeneuttinen ihmiskäsityksessä tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat kokemus ja merkitys sekä yhteisöllisyys. Yhteisön jäsenenä meillä on yhteisiä piirteitä ja näkemyksiä. Jokaisen yksilön kokemuksen tutkimus paljastaa myös jotain yleistä, koska tutkittavat ja tutkija ovat osa tämän yhteisön merkityksen perinnettä. Tietokysymyksistä nousevat esille ymmärtäminen ja tulkinta. Fenomenologeille on yhteistä ajatus siitä, että ihmisyksilöt rakentavat elämäänsä maailmaa ja he rakentuvat myös siitä. Fenomenologia tarkastelee sitä, mikä ilmenee meille itse koettuna, elettyinä maailmassa, itsenä ollen. Tämä tutkimus keskittyy selvittävän tutkimuksen sijaan kuvaamaan nuoren kokemuksia. Tutkimukseni haastatteluun osallistuvilla nuorilla on kaikilla erilainen suhde tapahtumiin ja ympäröivään tilaan eli perspektiivi vaihtelee ihmisyksilöiden kesken. Jokainen perspektiivi luo ikään kuin kehyksen, jonka mukaan maailmaa eletään ja koetaan. Tämä on rakentunut ihmisen elämänhistorian tuloksena. Elämähistoria taas koostuu aiemmista kokemuksista, käsityksistä, arvoista ja tuntemisen tavoista. (Laine 2018, 29-30.) Tutkimushaastatteluiden keskiö rakentuu nuorten kokemuksista yhteydenpidosta, tapaamisista, kohtaamisesta ja suhteesta asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään.

Laineen (2018, 39) mukaan haastattelu on laaja-alainen keino lähestyä toisen ihmisen kokemuksellista maailmasuhdetta. Hänen mukaansa kokemuksiin päästään vielä syvemmin, jos haastattelu sisältää videointia tai kuvien tuottamista. Haastattelijan tulisi olla tutkimuskohteelle avoin. Laineen mukaan hyvän haastattelijan ominaisuutena toimii hyvin teoreettinen ennalta määrittämättömyys. Haastattelukysymysten tulisi olla myös avoimia ja ohjailta vastausta mahdollisimman vähän. Laine kritisoi strukturoidun

teemahaastattelun käyttöä kokemustutkimuksessa. Minun tutkimuksessani käytetään puolistrukturoitua teemahaastattelua ja haastattelurungon teemojen järjestykseen kiinnitettiin erityisesti huomiota ohjailun välttämiseksi.

Tutkimuksessani yhteydenpito, tapaamiset, sosiaalityöntekijän rooli ja kohtaaminen antavat nuorelle paljon tilaa kertoa omista kokemuksistaan yleisesti mainittujen teemojen alla, mutta myös muistellen erilaisia tapahtumia ja kohtaamisia. Puolistrukturoidun teemahaastattelun toteuttamisessa kiinnitin huomiota tutkimuksessani erityisesti fenomenologiselle haastattelulle ominaiseen avoimuuteen, keskustelunomaiseen ja luontevaan ilmapiiriin. Konkretisoimalla kysymyksiä pyrin avaamaan ilmiöiden esiintuomisen ja kuvailevien kertomusten mahdollisuutta. Konkretisoimalla ei kuitenkaan ollut ohjailevaa vaikutusta ja näin tutkimushaastatteluiden keskustelut eivät jääneet yleisten käsitysten ja mielipiteiden tasolle, vaan haastatteluissa päästiin hyvin nuoren kokemuksen maailmaan.

Fenomenologinen tutkimus esitetään tavallisesti vaiheittain etenevänä prosessina. Jokainen vaihe vaatii oman aikansa ja selvityksen, jonka jälkeen voidaan edetä seuraavaan vaiheeseen. Vaiheisiin palaaminen on tavallista ja suotavaa. Tämä vaikuttaa siihen, etteivät tutkijan omat välittömät tulkinnat vaikuta lopputulokseen. Vaiheittain eteneminen tuo tutkimukseen myös systemaattisuutta ja kurinalaisuutta. Tutkimus syntyy dialogista ja siksi aineiston ensimmäinen työvaiheen tehtävä on kuvata sitä, mitä aineistossa on sanottu. Kuvausvaihe sisältää väistämättä tutkijan tekemiä valintoja ja siksi tutkijan tulee kyetä näkemään, mikä aineistossa kuuluu tutkimuksen piiriin ja mikä päinvastoin ei ole olennaista. Olennaisuus ei ole itsestään selvää, vaan se tulee esiin, kun tutkija ymmärtää paremmin ilmaisujen merkityksiä tutkittavan omasta näkökulmasta. Tässä korostuu aineiston kuulemiseen ja lukemiseen käytetty aika, jota tulisi olla runsaasti. Kokemuksellisuuden luonne on tärkeä säilyttää myös kuvailun vaiheessa. (Laine 2018, 42.) Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston hankinta- ja analyysitavat ovat yhtä keskeisiä. Fenomenologisen tutkijan tulee luoda aineistonhankintatilanteelle sellainen ilmapiiri, jossa tutkimukseen osallistujat voivat kertoa kokemuksistaan tuntien olevansa rehellisiä itselleen. (Perttula 2000, 440-441.)

4.3 Teemahaastattelu ja sanakortit

Koska tutkimukseni tavoitteena on tuoda nuoren kokemus kuvailluksi heitä haastattelemalla, nojaa tutkimus luonnollisesti vahvasti empiriaan. Haastattelu tuo laaja-alaista lähestymistä nuoren kokemukselliseen maailmaan. Tutkijan tehtävä on välittää kuvaa haastattelun avulla haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista (Hirsjärvi & Hurme 2017, 41). Haastattelun teemat auttoivat minua käsiteltävän sisällön hahmottamisessa. Teemoittain etenevä haastattelurungon laadinta jäseni haastattelun suunnittelua hyvin. Tutkimuskysymysten pohjalta laadittu teemoitettu haastattelurunko loi sopivan jäsenyyksen haastatteluun valmistautumisessa.

Teemojen ja kysymysten pohdinnassa sekä haastattelun toteutuksessa panostettiin huolellisesti haastateltavan ja haastattelijan väliseen yhteisymmärrykseen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että tutkijana pelkistin ja avasin keskusteltavat teemat tarkasti. Haastattelu kysymysten tulee ohjata tutkittavan vastauksia mahdollisimman vähän ja siksi kysymysten tuli olla mahdollisimman avoimia (Laine 2010, 37). Tutkimuksen aiheen ollessa yhteydenpito, tapaaminen, kohtaaminen sekä sosiaalityöntekijän rooli, nämä ohjasivat haastattelua osaltaan aiheen rajaamiseksi ja näkökulman säilyttämiseksi. Haastattelun etuihin kuuluvat haastattelijan mahdollisuus oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Haastattelu mahdollistaa tiedonsaannin runsauden juuri halutusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 75.) Haastatteluissa pystyin esittämään tarkentavia kysymyksiä ja saamaan nuoren kerronnassa ilmiöiden kuvausta nuoren henkilökohtaisista kokemuksista. Yhteisymmärryksen varmistamiseksi pyysin nuoria itse määrittämään esimerkiksi juuri yhteydenpidon ja tapaamisen käsitteet. Tämän jälkeen kerroin heille, mitä olen itse ajattelut kyseisillä käsitteillä omassa tutkimuksessa. Näin löysimme yhteisymmärryksen siitä, mistä puhuttiin. Teemojen pohjalta käyty keskusteltu toi turvan siitä, että keskustelua käytiin yhteisestä asiasta.

Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2017, 47-48) ovat pohtineet väitöskirjatutkimuksissaan käyttämäänsä puolistrukturoitua haastattelumenetelmän nimeämistä ja päätyivät lopulta sen nimeämisestä teemahaastatteluksi, koska haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Teemahaastattelun esikuvana

toimii Mertonin, Fisksen ja Kendallin (1956) fokuoitu haastattelu. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan teemahaastattelu eroaa fokusoidusta haastattelusta siltä osin, ettei teemahaastattelu edellytä tiettyä kokeellisesti aikaansaatua yhteistä kokemusta. Teemahaastattelun korostetaan lähtevän liikkeelle oletuksesta, että kaikki yksilön kokemuksia, uskomuksia, tunteita ja ajatuksia voidaan tutkia tällä menetelmällä. Teemahaastattelu huomioi haastateltavan tulkinnat ja luomat merkitykset asioista tuoden ne keskiöön. Puolistrukturoidun haastattelun piirteet teemahaastattelu omaa myös siksi, että teemojen myötä haastattelujen aihepiirit ovat kaikille samat.

Tutkimushaastatteluni teemoina toimivat sosiaalityöntekijä, yhteydenpito ja tapaaminen sekä kohtaaminen. Nuoret kertoivat teemoista hyvässä yhteistyössä ja keskustelut olivat varsin luonnollisia. Nuoret orientoituivat hyvin keskusteluun ja keskustelut etenivät teemoittain johdonmukaisesti. Vaikka keskustelu keskittyi tämänhetkisen sosiaalityöntekijän rooliin, nuoret kertoivat myös aiemmista sosiaalityöntekijöistään. Nuoret vertasivat kokemuksiaan omista sosiaalityöntekijöistään. Nuoret vertasivat myös sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän rooleja elämässään. Pelkistäessäni ja varmistaessani nuorelta sosiaalityöntekijän roolin hahmottamisen, tuli ilmi, että yhden kunnan alueella sosiaaliohjaajan rooli nähtiin merkityksellisempänä. Siihen liittyi kokemuksia, joista nuoret kertoivat. Sosiaaliohjaajan rooli korostui yhteydenpidossa ja tapaamisissa. Nuorille sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän roolitus oli kuitenkin selvä. Haastatteluissa pyysin nuoria kertomaan kokemuksistaan, millainen heidän sosiaalityöntekijänsä on, millainen sosiaalityöntekijän rooli on heidän elämässään ja näkyikö sosiaalityöntekijä heidän arjessaan. Keskustelimme myös sosiaalityöntekijän tehtävistä. Nuoret pohtivat myös sitä, millainen on hyvä sosiaalityöntekijä. Keskusteluissa yhteydenpidon ja tapaamisen teemoista korostuivat kokemus yhteydenpidon ja tapaamisen toteutumisesta ja niiden sisällöstä. Yhteydenpito ja tapaaminen liittyivät hyvin vahvasti sosiaalityöntekijän roolin ja kohtaamisen kokemuksiin.

Teemahaastattelun rinnalla haastattelussa käytettiin sanakortteja nuoren kohtaamisen kokemuksen osiossa. Sanakortit pohjautuvat Satakunnassa toimivien lastensuojelun kehittämissuunnan ”Satanuorten” kokoamaan kuuden sanan listaan kohtaamisesta. Satanuorten ryhmä koostuu sijaishuollossa asuvista ja asuneista nuorista. Kyseiset nuoret ovat määrittäneet seuraavat kuusi kohtaamisen sanaa seuraavasti.

”**Katso** ja näe mut, ei pelkästään sitä, mitä mä olen tehnyt.

Kuule oikeesti, mitä mä sanon ja muista seuraavalla kerralla, mitä me on puhuttu. Olis kiva tuntea, että puhuminen vaikuttaa johonkin.

Keskity muhun, kun me jutellaan. Älä plaraa papereita tai kato konetta tai vastaile puhelimeen.

Kehu kyllä mä jotain hyvääkin olen tehnyt tai onnistunut jossain.

Kerro jotain itsestä, joka tekee sinusta ihmisen.

Kunnioita mua ja läheisiäni. Vaikka mun vanhemmilla tai mulla itellä olis kaikenlaisia vaikeuksia, on meissä jotain hyvääkin ja mekin ollaan ihmisiä.”
(Inkinen, Barkman & Koskenkorva 2018, 26.)

Edellä mainitut kuusi kohtaamiseen liittyvää sanaa oli kirjattu jokainen omalle korttipohjalle. Kävimme yksi kerrallaan kohtaamisen sanoja läpi ja nuori sai itse kertoa, mitä hänen mielestään kyseinen sana tarkoittaa nuoren ja sosiaalityöntekijän välisessä kohtaamisessa. Nuoren tuli valita eri osioissa kohtaamiseen liittyvä sana oman kokemuksen pohjalta. Nuoren tuli valita yksi sana, joka kuvasi hänen ja hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän välistä kohtaamista. Nuoren tuli myös valita korteista kolme sanaa, joiden tulisi ehdottomasti toteutua nuoren ja sosiaalityöntekijän välisessä kohtaamisessa sekä arvioida kokemuksensa pohjalta, olivatko ne toteutuneet. Muun muassa tämän pohjalta kävimme keskustelua kohtaamisesta. Lopuksi luin nuorille Satanuorten määritelmät sanoista ja keskustelimme lukemani pohjalta nuorille heränneistä ajatuksista.

4.4 Vuorovaikutus tutkimushaastattelussa

Vaikka haastattelutilanne ja siinä tapahtuva vuorovaikutus on yksi osa tutkimuksen tekoa, on koko tämä tutkimusprosessin ajan vuorovaikutuksen merkitys otettu huomioon. Tutkimuksen tavoitteet huomioon ottaen on mielestäni tärkeä keskittyä myös tutkimuksen vuorovaikutukseen, koska tässä tutkimuksessa kohtaamisen ja kokemuksen käsitteet ovat keskeisiä. Tutkimus pohjautuu vahvasti nuoren kokemukseen yhteydenpidosta ja tapaamisista kohtaamisen näkökulmasta, siksi tutkijana olin huolellisesti valmistautunut tutkimushaastatteluun, jotta vuorovaikutus tutkimushaastattelussa olisi onnistunut. Teemoja pelkistäessä reflektoin omaa

vuorovaikutustani ja osassa haastatteluita koin tärkeäksi korostaa nuorelle, että varmistelu on osa yhteisymmärryksen takaamista ja kuulen nuorta, vaikka palaan asioihin.

Haastattelija toimii tiedonkerääjänä ja haastateltava vastaa kysymyksiin toimien tiedon antajana. Haastatteluun on ryhdytty tarkoituksenmukaisesti tutkijan aloitteesta. Tutkija tavallisesti ohjaa tai vähintään suuntaa keskustelua tiettyihin puheenaiheisiin, mutta silti hän on aluksi tietämätön siitä, mitä haastattelija haluaa itsestään antaa tutkimuksen tiedoksi. Tutkijan tiedon intressin saattamana tutkija ohjaa keskustelua, tekee kysymyksiä ja fokusoi keskustelua tiettyihin teemoihin asetettujen tutkimustavoitteiden pohjalta. Tilanteen institutionaalisuutta korostaa keskustelun tallennus; muistiinpanot ja nauhoitus. Haastattelutilanteen aloituksen sekä lopetuksen tulee olla selkeät ja näin haastattelutilanne täytyy aloittaa ja lopettaa erityisillä toimilla. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22-24.) Haastattelun alussa luodaan yhteistä maaperää, jonka jälkeen siirrytään varsinaiseen haastatteluun ja sovitaan, että haastattelu voi alkaa (Goodwin 1981, 124-159).

Noudatin edellä mainittuja aloitukseen ja haastatteluun päättämiseen liittyvää informaation annon tärkeyttä. Nuoret saivat minulta ajankohtaisen tiedon haastattelun kulusta, kuinka etenemme teemoittain ja milloin haastattelu päättyy. Haastattelut sujuivat hyvässä yhteistyössä nuorten kanssa. Vuorovaikutus oli luonnollista. Haastattelun alussa kävimme tutkimuksen etiikkaan liittyvää asiaa läpi. Varmistin nuoren osallistumisen halukkuuden ja tiedon osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä keskeyttämisen mahdollisuudesta. Annoin nuorelle tietoturvalomakkeen ja kävimme sen pääpiirteittäin läpi. Nuori allekirjoitti ennen haastatteluun siirtymistä suostumuslomakkeen osallistumisesta tutkimukseen. Haastattelun tallennuksen aloittaessa varmistin halukkuuden osallistumisesta vielä tallenteeseen.

Haastattelun huolellisen valmistautumisen lisäksi, tutkijan tulee asettua vuorovaikutuksen osapuoleksi ja empaattiseksi kuuntelijaksi. Haastattelumenetelmän on tarkoitus olla avoin nuoren näkökulmille ja tarinoille ja siksi on tärkeää, että tutkija on osittain myös tilanteen vietävissä, jotta hän ymmärtää, mitä haastateltava todella tahtoo sanoa. (Honkatukia 2018, 161.) Jokainen keskustelu oli henkilökohtainen ja nuoren kerronnallisuus vaihteli paljon. Aiheesta pysyminen oli kuitenkin vaivatonta. Vuorovaikutuksen merkityksen ja kohtaamisen näkökulman vuoksi keskustelimme

nuorten kanssa haastattelun lopussa myös siitä, miltä haastatteluun osallistuminen heistä tuntui.

4.5 Aineisto

Aineiston keräämisen toteutukseen vaikutti vahvasti nuorten tutkimukseen liittyvä etiikka. Aineiston keräämisen suunnittelin huolellisesti ja toteutuksen pidin mahdollisimman yksinkertaisena. Suunnittelussa pysyin asettamissani tavoitteissa ja saatekirjeet kutsuineen toimitettiin sijaishuoltopaikkoihin välittömässä yhteistyössä lapsiperhepalveluiden lastensuojelun johtavan sosiaalityöntekijän toimesta. Johtava sosiaalityöntekijä katsoi lastensuojelun sijaishuollon asiakasrekisteristä sijaishuollossa olevat 15-17-vuotiaat nuoret ja heille lähetettiin henkilökohtainen kirjekuori isommassa kirjekuoressa. Isommassa kirjekuoressa oli myös saatekirje sijaishuoltopaikkaan. Nuorelle suunnatussa kirjekuoressa luki ”sinä 15-17-vuotias nuori”. Kutsuja saatteineen lähti 51 nuorella. Kahdeksan heistä oli sijoitettuna perhehoitoon ja loput olivat sijoitettuna lastensuojelulaitoksiin. Kutsuja lähti kuuteentoista lastensuojelulaitokseen ympäri Suomea. Kutsut saatekirjeineen laitettiin postiin marraskuun aikana, viimeisimmät 26.11.2020. Nuorten oli määrä ilmoittaa minulle halukkuudesta osallistua tutkimukseen 7.12.2020 mennessä. Tämän jälkeen olin puhelimitse yhteydessä sijaishuoltopaikkoihin: perhehoitajiin ja lastensuojelulaitosten vastuuhenkilöihin. Kaikista lastensuojelulaitoksista tavoitin henkilön kenen kanssa sovin mahdolliset haastattelut. Perhehoitajista tavoitin kuusi.

Haastateltavien määrä oli alun perin 12. Heistä kolme nuorta olivat minuun yhteydessä omasta aloitteesta saatuaan kutsut tutkimukseen. Soittamalla ja kysymällä, haastateltavia kertyi yhdeksän. Kahdestatoista nuoresta haastattelin lopulta yhdeksän nuorta. Kolme haastattelua kariutui eri syistä. Yhden nuoren kanssa sähköpostikeskustelu hiipui haastatteluajankohtaa sopiessa. Toinen nuori ilmoitti, ettei halua osallistua tutkimukseen saapuessani sijaishuoltopaikkaan. Kolmannen nuoren kanssa totesimme haastattelun alussa, että nuori oli juuri täyttänyt kahdeksantoista, eikä hän voinut osallistua tutkimukseen ikänsä vuoksi ollessaan suunnitellun otoksen ulkopuolella. Haastateltavista yksi nuori oli perhehoidossa ja loput kahdeksan nuorta seitsemässä eri lastensuojelulaitoksesta. Haastattelut toteutettiin pääsääntöisesti sijaishuoltopaikoissa.

Yksi haastatteluista toteutui nuoren kotona ja yksi Teams-sovelluksen kautta. Yhdeksän haastattelun yhteiskesto oli 389 minuuttia. Haastattelut kestivät 36 minuutista reiluun tuntiin. Haastattelut toteutuivat joulukuussa 2020 ja tammikuussa 2021.

Haastattelut toteutuivat henkilökohtaisesti nuorten kanssa kahden kesken ilman suurempia keskeytyksiä. Haastattelutilanteet olivat rauhallisia ja nuoret orientoituivat haastatteluun erittäin asiallisesti, hyvässä yhteistyössä. Haastatteluun osallistui kuusi tyttöä ja kolme poikaa. Yksi nuorista oli 15-vuotias, yksi 17-vuotias ja loput 16-vuotiaita. Yhdeksästä nuoresta kuusi oli ollut huostassa vajaasta vuodesta kolmeen vuoteen ja kolme nuorta oli ollut huostassa 8-9 vuotta. Huostassapidon aikana viidellä nuorella sijaishuoltopaikka oli pysynyt samana, kahdella nuorella sijaishuoltopaikkoja oli ollut kaksi, yhdellä nuorella oli ollut kolme paikkaa ja yhdellä neljä. Osan kohdalla huostaanotto prosessi oli käynnistynyt ilman aiempaa sijoitusta kodin ulkopuolelle. Osalla taustalla oli kiireellinen sijoitus tai avohuollon sijoitus. Asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden määrä huostassapidon aikana vaihteli yhdestä sosiaalityöntekijästä neljään sosiaalityöntekijään. Huostassapidon vuosilla ei ollut suoranaisesti yhteyttä sosiaalityöntekijöiden määrään. Haastateltavien nuorten joukossa oli kaksi selvää ääripäätä toisistaan sosiaalityöntekijän vaihtuvuuden näkökulmasta. Toisella heistä huostassapidon vuosia oli 2,5 ja sosiaalityöntekijöiden määrä tänä aikana oli 4. Toisella huostassapidon vuosia oli yli kahdeksan vuotta ja sosiaalityöntekijöitä tänä aikana oli yksi.

Nuoren henkilöllisyys selvisi minulle haastattelun ajankohdan sopimisen yhteydessä tai vasta haastattelussa. Vapaaehtoisuutta, tietosuojaa ja suostumusta korostamalla pyrittiin luomaan luottamus nuoreen. Haastattelun tallennus herätti kahdessa haastattelussa kysymyksiä ja jännitystä, mutta asiasta keskustelulla ja avoimuudella tilanne tehtiin mahdollisemman luonnolliseksi. Varmistin vielä näiden haastatteluiden lopussa nuoren ajatukset tallennuksesta. Nuoret kertoivat, että haastattelun tallennus unohtui keskustelun lomassa. Nuorten sosiaalityöntekijän henkilöllisyys ei tullut minulle missään haastattelun vaiheessa ilmi. Nuoret puhuivat asioista vastaavasta sosiaalityöntekijästään käyttäen nimitystä ”sossu” ja ”hän”.

Haastattelun lopuksi kävin nuoren kanssa keskustelua, miltä haastatteluun osallistuminen tuntui. Kaikki nuoret olivat myönteisellä mielellä haastattelun päättyessä. Useampi nuori kertoi, että osallistumisella on mukava auttaa tutkimuksen tekemisessä. Muutama nuori

kertoi, että keskustelu tuntui hyvältä, koska heille jäi kokemus kuulluksi tulemisesta. Moni nuori myös kertoi, että haastattelun avulla heillä oli mahdollisuus puhua lastensuojelutyöhön liittyvistä asioista ja tämä tuntui hyvältä, koska aiemmin he eivät olleet puhuneet työskentelyyn ja sosiaalityöntekijään liittyvää asiaa ulkopuolisen aikuisen kanssa.

4.6 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisella tutkimuksella tyypillinen aineiston analyysin tapa on sisällönanalyysi. Se on perusanalyysimenetelmä ja sen käyttäminen on mahdollista kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston analyysille ei ole olemassa ehdottomia sääntöjä. Analyysilla tulee pyrkiä parhaalla mahdollisella tavalla kertomaan, mitä aineistosta paljastetaan tutkimusta tarkasteltaessa sen tarkoituksen valossa. (Patton 2002, 432). Tutkimuksen aineiston hankinta teemahaastattelulla ja sisällönanalyysin vahvan aseman vuoksi laadullisessa tutkimuksessa varmisti ajatukseni sisällönanalyysin käytöstä. Teemojen mukaan aiheen rajaaminen tuntui luonnolliselta. Aineiston teemoittaminen ja kategorisointi toimivat hyvänä työkaluna analyysissä. Haastattelun runko eteni teemoittain, joten haastatteluiden litteroinnissa kirjoitin haastattelut auki teemojen mukaisesti. Litteroinnin avulla jäsentäin niitä teemoja, joita aineistossa käsitellään. Litterointi toimii tekstin kuvailun apuvälineenä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Kuuntelin kaikki haastattelut ja litteroin haastattelut tietokoneelle sanasta sanaan. Haastattelun ollessa tekstin muodossa jätin oman puheen mustaksi ja värjäsin nuoren puheeseen punaiseksi. Litteroidun tekstin otsikoin teemojen mukaisesti. Kirjasin tekstiin myös mahdolliset tauot keskustelussa ja tunnereaktiot, kuten naurun ja tuohtumisen.

Etenin analyysissä teemoittain. Kävin teeman läpi haastattelu kerrallaan. Teeman vaihtuessa palasin taas ensimmäiseen haastatteluun siirtyen seuraavaan teemaan. Pelkistäminen ja ryhmittely on aineiston kuvaamista ja näistä alkaa merkityskokonaisuuksien järjestäminen. Tämä on alkavaa tulkintaa. (Laine 2018, 45.) Keskityin jokaiseen yhdeksään haastatteluun teemakohtaisesti. Päästääkseni syvälle teemojen sisältöön paneuduin vastausten yhtäläisyyksiin ja eroavaisuuksiin. Yleisemmässä tutkimusintressissä vertaillaan tutkittavia keskenään ja erilaisuuksien

lisäksi keskitytään myös yhtenäisyyksiin. Yhtenäisyyksien etsiminen ei ole kuitenkaan yleistämistä, vaan sillä pyritään samaan vastauksia, siihen millaiset kokemukselliset merkitysrakenteet yhdistävät heitä ja ovat yhtenäisiä kaikkien yhdeksän haastateltavan kesken. (Laine 2018, 27.) Tämän tutkimuksen analyysissä ei ole tarkoitus kuitenkaan keskittyä pelkästään kaikkien yhdeksän haastateltavan yksittäisiin kokemuksiin. Tutkimuksen koostamisessa pyrkimys on kokonaisrakenteen löytäminen, samoin kuin yksilöiden tarkastelun synteesivaiheessa. Yhteisille merkityksille tulee löytää sellainen rakenne, joka jäsentää ja auttaa ymmärtämään paremmin kyseisten henkilöiden kokemuksellista suhdetta ilmiöön. (Laine 2018, 47-48.) Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijän roolin analyysi keskittyy tarkemmin yksilöiden tarkastelun synteesiin. Yhteydenpidon ja tapaamisten kokemusten sekä kohtaamisen kokemuksen analyysillä on pyritty luomaan yleisemmän tason rakenne.

4.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kannasoja Sirpa ja Svenlin Anu-Riina (2011, 275) ovat muun muassa tehneet lasten ja nuorten tutkimukseen liittyvää eettisten jännitteiden pohdintaa. He kuvaavat jännitteen muodostuvan siitä, että toinen puoli puhetta hallitsee osallistuminen ja osallistaminen tutkimukseen ja toista puolta suojelua tarvitsevia lapsia. Svenlinin ja Kannasojan artikkelin pohdinta keskittyy näiden kahden yhdistämiseen, lapsen ja nuoren turvallisen ja eettisen osallistumisen näkökulmasta. Osallistumisen ja suojelun kysymykset ovat korostuneen tärkeitä sosiaalityön tutkimuskontekstissa aiheiden sensitiivisyyden vuoksi. Osallistumisen ja suojelun kysymykset ovat osallisina lastensuojelun käytännön sosiaalityössä, jossa ne määrittävät, mikä on lasten ja nuorten tiedontuottamisasema ja miten lapsilta ja nuorilta tullutta tietoa käytetään. (Hurtig 2006, 192.) Kannasoja ja Svenlin (2011, 276) ovat käyttäneet Powellin ja Smithin esittämää ajatusta, jossa osallistuminen on parasta lastensuojelua. Kannasoja ja Svenlin haluavat artikkelissaan laajentaa ajatusta ”osallistuminen tuottaa suojelua” koko tutkimuksen läpikulkeväksi tavoitteeksi. Tämän mukaan lasten ja nuorten tutkimukseen osallistumisessa on kyse kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Tämä tukee täysin omaa tutkimustehtävääni.

Tutkimuseettiset kysymykset nostin ensisijaisen tärkeiksi jo heti tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Sijaishuollossa olevat nuoret tulevat monenlaisista taustoista ja

tutkimuksessa haluttiin ehdottomasti suojella heidän yksityisyyttään ja toimia heidän etunsa mukaisesti ja sensitiivisesti. Tutkimuksen suurimpana motivaattorina toimii vuorovaikutustilanne nuorten kanssa haastattelun muodossa ja heidän äänensä kuuleminen. Koska lapset ja nuoret tutkimuksen osallisina ovat herkkä kohderyhmä, ikään liittyvät ratkaisut tein jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeen mukaan tutkijan tulee pyytää ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta eettinen ennakoarviointilausunto, jos hänen tutkimuksensa kohdistuu alle 15-vuotiaisiin ilman huoltajan erillistä suostumusta tai informointia, jonka perusteella huoltajalla olisi mahdollisuus kieltää lasta osallistumasta tutkimukseen. Asioiden yksinkertaistamisen vuoksi tässä tutkimuksessa keskitytään 15-17-vuotiaisiin nuoriin. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan alaikäisen täyttäessä 15 vuotta, tutkimukseen osallistumiseen riittää hänen oma suostumuksensa. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019, 10.) Tutkimuskutsussa ja sijaishuoltopaikan saatekirjeessä kannustettiin nuoria keskusteluun tutkimukseen osallistumisesta huoltajan tai vanhemman kanssa.

Tutustuin huolellisesti TENK:n ohjeistukseen ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnista. Tässä tutkimuksessa korostuu vapaaehtoinen osallistuminen ja suostumuksen kirjaamisen toteutuminen, tutkimuksen keskeyttämisen mahdollisuus sekä oikeus peruuttaa osallistuminen missä haastattelun vaiheessa tahansa. Haastateltavalta varmistettiin tarpeellinen tiedonsaanti ja ymmärrys siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen todella tarkoittaa ja millainen suunnitelma kerättävän tutkimusaineiston käsittelylle ja sen säilyttämiselinkaarelle on. Päätöksentekoon osallistua tutkimukseen annettiin riittävä aika ja varmistettiin tutkittavan ymmärrys edellä mainitun elinkaaren kerronnasta. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019, 8-9.)

Tutkimuseettisestä näkökulmasta ja lupa-asioiden prosessoinnin vuoksi, oli perusteltua kutsua mukaan tutkimukseen 15-17-vuotiaita sijaishuollossa olevia nuoria. Toisaalta otoksen valintaan vaikutti ajatus lastensuojelulaissa korostettu ”asiakkaan kyvystä ymmärtää”. Alkuperäinen ajatus oli myös, että viidestätoista ikävuodesta alkaen huostassapidon vuosia saattaa olla myös enemmän ja kokemusta yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa saattaa olla useamman vuoden ajalta. Nuoren ikä ja sijaishuollon vuodet eivät kuitenkaan kulkeneet käsikädessä.

Tutkimukseen osallistuvien taustatiedoissa ei menty syvälle nuoren lastensuojelun historiaan. Tutkimukseen vaadittavat henkilökohtaiset tiedot olivat sukupuoli, ikä, huostassapidon aika, sijaishuoltopaikan muoto (perhehoito, laitos tms.), sijaishuoltopaikkojen määrä ja sosiaalityöntekijöiden määrä. Mitään mahdollisesti tunnistettavaa nimeämistä ei luonnollisesti tutkimuksesta tullut ilmi. Tutkimusstrategiasta huolimatta, tutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa tein vakavaa eettistä harkintaa ja selvitystyötä. Tutkimuksessa huomioidaan sosiaalityön tutkimuksen tutkimuseettisen pohdinnan monitasoisuus.

Tutkimukseni aihe ”kokemus yhteydenpidosta, tapaamisista ja kohtaamisesta” saattavat näin pelkistettynä kuulostaa kevyeltä prosessoitavaksi nuorelle. Haastatteluissa tuli kuitenkin varautua mahdollisuuteen, että nuorelle herää muistoja ja kokemuksia, jotka eivät ole hänelle mieleisiä. Haastattelu tilanteeseen on tärkeä käyttää nuorelle sopivaksi koettu aika ja varmistin, ettei nuori jää yksin mahdollisten pohdintojen kanssa haastattelun jälkeen. Informaatio tutkimuksen tavoitteista, tarkoituksesta ja tutkimustehtävistä on hyvä selventää nuorelle ymmärrettävästi, jotta hän tietää varmasti millaiseen tutkimukseen hän on osallistumassa. Tutkimusetiikan näkökulmasta tutkijan on luotava tila, jossa nuori voi olla yhtä aikaa turvassa ja avoin. Nuori voi tutkimustilanteessa viestiä jotain odottamatonta. Nuori saattaa kuvata asioita, joita tutkija ei kenties osaa kysyä tai nuori voi kertoa haavoittavista kokemuksista, joiden käsittelyssä esimerkiksi aikuisen toiminta on ollut puutteellista. (Karlsson 2010, 136.) Yhteistyö nuoren kanssa korostuu myös siinä, millaista informaatiota saadaan ja miten tutkija toimii tilanteessa, jos nuori kertoo minulle jotain arkaluontoista ja erittäin henkilökohtaista, jossa minun tulee vakavasti arvioida jatkotoimia. Tärkeää on luottamuksen turvaaminen, nuoren mielipiteen huomioiminen ja tutkijan roolissa pysyminen. Lastensuojelulain 25§:n tuoma velvoite huomioitiin. On tärkeää, että nuoren tuottama tieto otetaan vakavasti. Tutkijalla on vastuu tiedosta, sen käsittelystä ja eteenpäin viemisestä (Kannasoja & Svenlin 2011, 289).

Tutkimuksessa ennakkoinnin rooli on tärkeä. Tutkijan tulee tarkastella nuoren osallistumista ja suojelua rinnakkain. Hänen tulee ennakoida ja arvioida osallistumisen ja suojelun toteutumista suhteessa tutkimusmenetelmiin. Kannasoja ja Svenlin korostavat, että ennakointi ja arviointi on pohdintaa esimerkiksi siitä, millaista osallistumista nuorille tutkimukseen tarjotaan, millaista haittaa valittu tutkimusmenetelmä tai tutkimusaiheen käsittely voi aiheuttaa ja millaiseen suojeluun on varauduttava. (Kannasoja & Svenlin

2011, 281.) Arvion näkökulmasta tutkija voi aineistoa kerätessään pyytää tutkittavia arvioimaan käytettyä tutkimusmenetelmää, esimerkiksi kysymällä millaisen kokemuksen tutkimukseen osallistuminen tarjosi (Hill 2006, 85). Haastattelun jälkeen pieni reflektio nuoren kanssa tehdystä haastattelusta oli erittäin pieni resurssi minulta tutkijana. Se osoittautui kuitenkin arvokkaaksi nuorille sekä minulle tutkijana. Oli tärkeää kuulla nuoren ajatukset kokemuksestaan osallistua tutkimukseen.

5. KESKITY KUUNTELMAAN MITÄ TOINEN SANOO

5.1 Sosiaalityöntekijän rooli nuorten elämässä

Sosiaalityöntekijän roolia tarkastellessa sijaishuollossa olevan nuoren elämässä esiin nousi vahvasti nuoren ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen rakentuminen. Nuorten kokemuksia kuullessa nuoren ja sosiaalityöntekijän välinen suhde rakentuu sosiaalityöntekijän läsnäolon, vastavuoroisuuden, osallistumisen ja luottamuksen teemoista. Nuoren ja sosiaalityöntekijän välille rakentuu asiakas-työntekijäsuhde ensisijaisesti sosiaalityöntekijän läsnäolon kautta, joka on merkittävää nuoren ja sosiaalityöntekijän välisessä kohtaamisessa. Sosiaalityöntekijän läsnäolon kautta nuorella on mahdollisuus tutustua sosiaalityöntekijään ja tutustuminen tapahtuu näin vastavuoroisesti puolin ja toisin. Vastavuoroisuudella sosiaalityöntekijä mahdollistaa nuorelle nuoren osallistumisen omien asioiden suunnitteluun. Vastavuoroisen keskustelun kokemuksen kautta nuori kokee voivansa osallistua oman asian suunnitteluun ja tämä rakentaa sosiaalityöntekijän ja nuoren välistä luottamusta. Nuori tarvitsee vastavuoroisia ja osallistavia kokemuksia voidakseen luottaa asioistaan vastaavaan sosiaalityöntekijään. Jotta vastavuoroisuuteen ja osallistumiseen päästään, täytyy sosiaalityöntekijän olla läsnä nuoren elämässä ja kohdata nuori. Seuraavassa tarkastelen sosiaalityöntekijän roolia sijaishuollossa olevan nuoren elämässä ja nuorten määrittämiä sosiaalityöntekijän tehtäviä sijaishuollon aikana. Ne kuvaavat sosiaalityöntekijän merkitystä nuorelle edellä mainittujen teemojen näkökulmasta. Sosiaalityöntekijän roolia ja tehtäviä kuvatessaan nuoret kertoivat kokemuksistaan suhteestaan sosiaalityöntekijään. Läsnäolo, vastavuoroisuus, osallistuminen ja luottamus ovat keskeisiä asioita nuorten kokemusten kuvauksissa.

Ennen siirtymistä yksityiskohtaisempaa sosiaalityöntekijän roolin ja tehtävien kuvaukseen, haluan avata sosiaalityöntekijän vaihtuvuutta nuorten kokemana, koska nuoren ja sosiaalityöntekijän asiakas-työntekijäsuhteeseen vaikuttaa myös sosiaalityöntekijän vaihtuvuus. Vaihtuvuudella on helppo selittää nuoren ja sosiaalityöntekijän suhteen rakentumisen hankaluutta ja sosiaalityöntekijän roolin pysyvyyttä nuoren elämässä. Tutkimuksessani sosiaalityöntekijän vaihtuvuudessa nähtiin pysyvyyden merkityksestä huolimatta myös mahdollisuuksia. Nuoret ovat avoimia uusille työntekijöille. Tutkimukseen osallistuvien nuorten kohdalla sosiaalityöntekijöiden määrä vaihteli kohtuullisen suurella jakaumalla huostassapidon aikana. Huostassapidon vuosilla ei ollut selvää yhteyttä sosiaalityöntekijöiden määrään. Nuoret (4), joilla oli huostassapidon aikana ollut yksi työntekijä, olivat olleet huostassa 1-8 vuotta. Nuoret (4), joilla oli huostassapidon aikana ollut 2-3 sosiaalityöntekijää, olivat olleet huostassa 2,5 vuodesta 9 vuoteen. Yhden nuoren kohdalla vaihtuvuus oli ollut selvästi muita nuoria suurempaa ja 2,5 vuoden huostassapidon aikana sosiaalityöntekijöitä oli ollut 4. Pisin asiakas-työntekijäsuhde oli kestänyt jo 8 vuotta. Lyhyin asiakas-työntekijäsuhde tämänhetkisen sosiaalityöntekijän kanssa oli kestänyt puolivuotta. Suurimmalla osalla yhteistyötä oli kestänyt tämänhetkisen sosiaalityöntekijän kanssa kaksi vuotta tai enemmän.

Nuorten kokemuksen mukaan he saivat aina tiedon työntekijän vaihdoksesta. Kahden nuoren kohdalla sosiaalityöntekijän vaihdos oli herättänyt närkästystä nuoressa ja hänen vanhemmissaan. Sosiaalityöntekijän ja perheen suhde oli kestänyt vuosia. Sosiaalityön työskentelyn nuoret kokivat pääsääntöisesti pysyneen ennallaan sosiaalityöntekijän vaihdoksesta huolimatta. Ainoastaan yksi nuori kertoi, että hänellä oli parempi suhde aiempaan sosiaalityöntekijään, vaikka nuoren ja sosiaalityöntekijän asiakas-työntekijäsuhde oli tuolloin selvästi lyhyempi kuin tämänhetkisen sosiaalityöntekijän kanssa. Edellinen sosiaalityöntekijä oli ollut enemmän nuoren elämässä läsnä, he olivat tavanneet neuvotteluiden ulkopuolella ja nuori oli kokenut saavansa osallistua oman asian suunnitteluun. Vaihtuvuus on nähty luottamusta vähentävänä tekijänä, mutta myös mahdollisuutena. Sosiaalityöntekijän vaihtuvuuden mahdollisuutena on nähty antavan työkaluja tutustua helpommin uusiin ihmisiin, kun työntekijän vaihdos hoidettiin hyvin. (Inkinen & Nurmi 2020, 125.) Tämä tuli myös tässä tutkimuksessa ilmi. Keskusteluissa sosiaalityöntekijöiden määrästä tai vaihtuvuudesta nuorten kanssa ei ilmennyt suurempaa turhautumista. Nuoret olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tämänhetkiseen työskentelyyn.

Sosiaalityöntekijän vaihtuvuus ja pysyvyys nuoren elämässä vaikuttavat suorasti sosiaalityöntekijän tuttuuteen. Tutuus taas oli selvässä yhteydessä yhteydenpidon kanssa. Sosiaalityöntekijä voi kuitenkin omalla toiminnallaan vaikuttaa suuresti asiakastyöntekijäsuhteen aikana tehtyyn sosiaalityöhön kohtaamalla nuoren läsnäolollaan ja sitä kautta tarjota nuorelle hyviä kokemuksia lastensuojelun sosiaalityöstä.

Lastensuojelutyön kokemuksia nuoret arvioivat paljon sosiaalityöntekijän läsnäolon, vastavuoroisuuden, oman osallistumisen ja luottamuksen näkökulmista. Nuorelle sosiaalityöntekijän läsnäolo merkitsi nuoren asiaan paneutumista, nuoren kuulemista ja nuoren mielipiteiden huomioimista. Läsnäolo näyttäytyi nuorille niin, että sosiaalityöntekijä pystyi kuuntelemaan nuorta ja keskustelemaan kuulemastaan nuoren kanssa. Arvioon vaikutti myös se, miten nuori koki itsensä ja vanhempansa tulleensa kuulluksi. Nuorille oli myös tärkeää, miten sosiaalityöntekijä suhtautui heidän vanhempiansa tai vaikutti perheen keskinäisiin suhteisiin. Sosiaalityöntekijän roolia ja suhdetta nuoreen määrittivät eniten nuoren ja sosiaalityöntekijän kohtaaminen ja nuoren mahdollisuus osallistua oman asian prosesseihin. Seuraavissa lainauksissa nuoret kertovat kokemuksistaan sosiaalityöntekijän läsnäolosta ja omasta osallistumisestaan.

*”Ööö, no ehkä se kun me tultiin tutustuu tänne (*sanoo sijaishuoltopaikan nimen) ja se oli sellai hetki mikä jäi mieleen ja sit siin vaihees tuntu, et asiat menee nyt hyvin ja et alkaa onnistuu kaikki. Joo, ni sosiaalityöntekijä oli mukana sielä tutustumassa”*

”No varmaan ensimmäisen sossupalaveri. Silloin mä olin, porukat oli siin. Mul oli aika huonot välit mun porukoihin, kun mä en halunnu puhuu mistään. Mä kiukuttelin vastaan kaikesta mitä me siel puhuttiin, mä lähin kesken sieltä. Aikuiset puhu keskenään, kun mä en halunnut osallistuu siihen. Kyl se (sosiaalityöntekijä) mua ymmärs. Ei mua voinu pakottaa olee siel”

Sosiaalityöntekijän rooli korostui lupa-asioista ja kotiharjoitteluista keskustellessa sekä hetkissä, jolloin tehtiin päätöksiä. Lupa-asioilla ja kotiharjoitteluilla on suuri vaikutus nuoren arkeen, mutta nuoret eivät kokeneet tätä sosiaalityöntekijän arjen roolin kautta, vaikka tiedostavat, että näistä on sovittu yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Nuoret kokivat, että sijaishuoltopaikan aikuisen oli helpompi hoitaa edellä mainitut asiat sosiaalityöntekijän kanssa nuoren arjessa. Erittäin henkilökohtaisissa ja kiireellisissä

asioissa tai hetkissä, kun vastaus tuli saada nopeasti, nuoret pyrkivät hoitamaan asian henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän kanssa. Tällaisia hetkiä olivat itsenäistymisvaroihin liittyvät asiat, rajoituspäätöksiin tai toiseen viranomaiseen liittyvät asiat. Sosiaalityöntekijän rooli korostui myös sellaisissa asioissa, joissa nuori selvästi halusi pitää asian itsensä ja sosiaalityöntekijän tai itsensä, vanhemman ja sosiaalityöntekijän välisenä asiana. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijään oltiin yhteydessä ilman välikäsiä. Nuoren ja sosiaalityöntekijän asiakas-työntekijäsuhteen luottamus korostui näissä tapauksissa. Nuori koki helpoksi lähestyä sosiaalityöntekijää herkissä tilanteissa. Sosiaalityöntekijä oli näissä tilanteissa myös helpommin läsnä. Tämä välittyi nuorelle sosiaalityöntekijän tavallista nopeammalla reagoinnilla ja nuorelle tarjotulla tilalla osallistua asiaansa.

Nuoren sosiaalityöntekijälle nimeämät tehtävät luovat merkityksiä nuoren ja sosiaalityöntekijän suhteeseen. Tehtävien toteutumisen ja hoitamisen kautta nuoret kasvattavat luottamustaan sosiaalityöntekijään. Tutkimukseen osallistuvat nuoret kertoivat pääasiassa luottavansa sosiaalityöntekijäänsä ja tämän hoitavan hommansa, kuten nuoret sanoivat. Nuorten mukaan sosiaalityöntekijän tehtävä on tavata nuorta pari kertaa vuodessa. Tapaamiset olivat asiakassuunnitelmaneuvoitteluita, joihin nuoret olivat tyytyväisiä. Tyytyväisyys juonsi nuorten kokemuksesta omasta roolistaan asiakassuunnitelmaneuvoitteluisissa, jossa korostui nuoren selkeä asema osallistujana. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi nuoret nimesivät nuoren asioiden hoitaminen, sijaishuoltopaikan turvallisuudesta ja paikan asiallisuudesta huolehtiminen, nuoren hyvinvoinnin varmistaminen, nuoren tapaaminen, päätöksen tekeminen ja nuoren lopullisista asioista päättäminen. Sosiaalityöntekijä nähtiin vaikuttamassa nuoren asioihin, kuuntelemassa nuorta, edesauttamassa nuoren parempaa tulevaisuutta, ajamassa nuoren etua ja asiaa. Nuorten mukaan sosiaalityöntekijän tulee pitää huolta siitä, että nuoren asiat hoituvat kohtuullisessa ajassa. Sosiaalityöntekijän tulee turvata nuoren terveys, saada perhe jälleen yhteen, osallistua palavereihin ja huolehtia itsenäistymisvaroista. Sosiaalityöntekijä nähdään nuoren asioiden päätöksentekijänä ja asioiden hoitajana. Nuoret kokevat tärkeäksi, että sosiaalityöntekijä hallitsee nuoren ja sosiaalityöntekijän yhteisen projektin, joka on nuori itse. Yhteydenpidon ja tapaamisten kautta sosiaalityöntekijän rooli kuvastuu inhimillisempänä nuoren elämässä ja tuo sosiaalityöntekijää lähemmäs nuorta. Tämä kehittää nuoren ja sosiaalityöntekijän

asiakas-työntekijäsuhdetta. Sosiaalityöntekijä nähtiin arjen ulkopuolisena henkilönä, jonka kanssa juteltiin kuulumisia ja keskusteltiin sijaishuoltoon liittyvistä asioista. Nuoret korostivat kuulemista kokemuksissaan ja suhteessaan sosiaalityöntekijään. Nuorille kuuleminen on vastavuoroista keskustelua sosiaalityöntekijän kanssa. Nuoret kokeva suurta tarvetta osallistua keskusteluun ja osallistumisen onnistunut kokemus on nuoren kuulemista. Kuulemisen tarve pohjautuu muun muassa kokemukseen siitä, että ristiriitatilanteissa sijaishuoltoon aikuista kuultiin enemmän kuin nuorta. Kuulemisen marssijärjestys on nuorille selvä. Ensiksi tulee kuulla nuorta, sitten vanhempaa ja näiden jälkeen sijaishuoltoon aikuista. Nuorelle on tärkeää, että hänen mielipiteensä kuullaan ja tulee ymmärretyksi. Seuraavassa esimerkissä nuori kertoo tilanteesta, jossa hän ja hänen vanhempansa eivät tulleet kuulluiksi. Asia oli ratkennut lopulta nuoren edun mukaisesti, nuorta kuulleen. Sosiaalityöntekijä oli myöhemmin pahoitellut tapahtunutta.

”Meillä oli tosi paha riita mun perhekodin vanhempien kaa ja ne oli haukkunut mua ja sit kun mä kerroin siit sitte sosiaalityöntekijälle ja mun vanhemmatkin puuttu asiaa ja oli sitä mieltä, että mulle pitäis löytää uus paikka. Nii sosiaalityöntekijä vaan totes, että ei tässä oo mitään, et mä ajattelen kaiken mun päässä. Et on paha olla ja silleen. Ja sitten se kärjistykin siitä tosi pahasti puolenvuoden aikana”

Nuoret kokevat, ettei heidän mielipidettään kuultu, jos sosiaalityöntekijän päätös ei ollut heidän mielensä mukainen. Nuoret kuitenkin kertoivat, että myönteinen päätös ei ole sama asia kuin mielipiteen kuuleminen. Mielipiteen kuulemisen laiminlyönnin kokemus syntyi tavallisesti siitä, että nuorelle ei perusteltu asioita, perustelu oli kovin kevyt tai sosiaalityöntekijä ei ollut lähtenyt edes selvittämään kysyttyä asiaa. Nuorilla oli kokemusta myös siitä, että vastaus on aina lähtökohtaisesti kielteinen ilman, että kysymystä saisi esittää loppuun tai siitä suostuttaisiin keskustelemaan. Perusteluiden esittäminen ja avoin keskustelu asioista osoittautui nuorille merkitykselliseksi. Perusteluiden esittäminen ja avoin keskustelu osallistavat nuoren keskusteluun ja tämä merkitsee nuoren osallistumista omaan asiaan. Kielteinen vastaus oli helpompi ottaa vastaan, jos asiassa annettiin mahdollisuus keskusteluun ja asia perusteltiin. Tietojen avaaminen siitä, mitä on tapahtumassa, miksi, miten ja mitä vaihtoehtoja on, on nuorelle erittäin tärkeää. Vain avaamalla ja selittämällä asioita nuorelle, on todellinen osallistuminen ja vaikuttaminen mahdollista. Erityisen tärkeää tämä on silloin, kun

nuoren toiveisiin ei voida suoranaisesti vastata. (Oranen 2008, 43.) Mielipiteen kuuleminen korostui tavallisesti lupa-asian esittämisen yhteydessä.

Moni nuori kuvasi asioista vastaavaa sosiaalityöntekijäänsä asialliseksi ja hyvin työnsä hoitavaksi henkilöksi. Asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kuvattiin seuraavasti *”ihan kiva tyyppi”*, *”sikamukava”*, *”joskus kiltti ja joskus ei kiltti”*, *”elämään kyllästynyt”*, *”nuori”*, *”ystävällinen ja rauhallinen”*, *”huono vastaamaan puhelimeen, mutta palaverieissa se on läsnä”*, *”tosi mukava ja ymmärtää meitä nuoria”* ja *”asiallinen ja etäinen”*. Nuoret kuvasivat sosiaalityöntekijöitään viitaten kokemukseen kohdatuksi tulemisesta. Nuorten kuvauksissa välittyi kokemuksellisuus. Sosiaalityöntekijää kuvattiin pääasiassa positiivisesti, mutta myös kriittisyyttä esiintyi.

Mukavaa sosiaalityöntekijää kuvattiin *”ihan mukavasta”* *”sikamukavaksi”*. Mukavuuden aste syveni sitä mukaan, mitä tutumpi sosiaalityöntekijä oli nuorelle. Vaikka mukavuuden skaala on suuri, voi mukavaa sosiaalityöntekijää kuvata melko selkeästi. Mukava sosiaalityöntekijä hoiti työnsä hyvin ja tapasi nuorta säännöllisesti kahden kesken myös asiakassuunnitelmanneuvotteluiden ulkopuolella. Mukavuus syveni nuoren ja sosiaalityöntekijän asiakas-työntekijäsuhteen edistyessä. Hyvä suhde ja toistuneet onnistuneet kohtaamiset kasvattivat luottamusta sosiaalityöntekijää kohtaan, koska sosiaalityöntekijän koettiin tuntevan nuoren tarinan. Vuodet saattoivat sisältää raskaita prosesseja ja hankalia vaiheita, mutta niin hyvät kuin huonot asiat oli käyty ja eletty yhdessä läpi. Tällä koettiin olevan suuri merkitys. Sosiaalityöntekijä koettiin sitä mukavamaksi mitä helpommin nuori koki saavansa häneen kontaktin; oliko sosiaalityöntekijä etäinen vai helposti lähestyttävä. Mukavalle sosiaalityöntekijälle oli helppo puhua ja sosiaalityöntekijän koettiin ymmärtävän nuorta. Mukava sosiaalityöntekijä koettiin luotettavaksi. Sosiaalityöntekijän ikä nostettiin esiin myös sosiaalityöntekijän mukavuudesta puhuttaessa. Vanhemman sosiaalityöntekijän koettiin onnistuneen työssään, jos tämä kohtasi nuoren asiallisesti tätä ymmärtäen. Nuoremmalle sosiaalityöntekijälle koettiin olevan lähtökohtaisesti helpompi puhua. Nuoremmaksi koetun sosiaalityöntekijän kanssa puhuttiin paljon asioista ja hänen puheestaan ymmärsi lähes kaiken. Puheen ymmärtäminen ja runsaus merkitsi nuorelle sitä, että sosiaalityöntekijä kertoi omista näkökulmistaan nuoren asioissa ja päätökset tapahtuivat yhteistyössä nuoren ja tämän vanhempien kanssa. Asioiden selkeys koettiin tärkeäksi. Sosiaalityöntekijän ystävällisyys ja rauhallisuus korostui kuvauksissa, joissa sosiaalityöntekijän koettiin kuuntelevan ja ymmärtävän nuorta. Mukavuuden merkitys

nuorille oli suuri. Mukavuuden merkitystä lujitti vahvasti nuoren kokemus sosiaalityöntekijän läsnäolosta ja vastavuoroisuuden toteutumisesta. Mukavuuden tunne merkitsi nuorelle helppoutta olla sosiaalityöntekijän kanssa ja helppous juonsi nuoren luottamuksesta sosiaalityöntekijää kohtaan.

Kahdella haastatteluun osallistuneella nuorella oli yli kahdeksan vuoden kokemus sijaishuollosta ja molemmat heistä kuvasit sosiaalityöntekijöitään mukaviksi, ymmärtäväiseksi ja sellaiseksi henkilöiksi, joille on helppo jutella. Toisella nuorella oli koko sijaishuollon ajan ollut sama sosiaalityöntekijä ja toisella nuorella sama sosiaalityöntekijä oli ollut 3-4 vuotta. Näiden kahden nuoren kohdalla sosiaalityöntekijä koettiin luonnolliseksi osaksi heidän elämäänsä. Sosiaalityöntekijän rooli koettiin melko pieneksi, mutta merkittäväksi. Pitkä yhteistyön historia heijastui vahvana luottamuksena asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kohtaan. Merkittävyyttä yhteistyöhön toi se, että nuoret kokivat tietävänsä sosiaalityöntekijän olevan heitä varten ja saavansa parhaan mahdollisen avun ja tuen sen ollessa ajankohtaista.

Kriittisemmässä sosiaalityöntekijä -kuvauksessa korostui kokemus epäonnistuneista kohtaamisista. Tässä yhteydessä korostui nuoren kokemus kuulluksi tulemisesta tarpeesta. Kriittisemmän kuvauksen sosiaalityöntekijöistään antaneita nuoria yhdisti se, että he eivät olleet tavanneet asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kuin neuvotteluissa. Kohtaamiset neuvotteluissa olivat olleet neutraaleja tai epäonnistuneita ja sosiaalityöntekijä oli jäänyt etäiseksi. Nuoren kuvaama ”*elämään kyllästynyt*” sosiaalityöntekijä ei nuoren kokemuksen mukaan ollut kiinnostunut nuoren asioista. Nuori koki, että sosiaalityöntekijä ei ollut halukas ottamaan asioista selvää, vaan toimi tavalla, jolla hän oli aina toiminut. Sosiaalityöntekijä ei nähnyt nuorta yksilönä, vaan hän oli yksi tapaus muiden joukossa. Nuorelle oli välittynyt sosiaalityöntekijästä kuva, että hän ei ollut enää kiinnostunut työstään. Kriittisessä kuvassa erottuivat kaksi näkökulmaa: sosiaalityöntekijän kiinnostus omaa työtä kohtaan ja nuoren osallistumisen vähäisyys. Sosiaalityöntekijän haluttomuus keskusteluun ja asioiden hoitamiseen merkitsivät nuoren osallistumisen laiminlyöntiä. Tämä merkitsi nuorelle yksipuolista vuorovaikutusta, jossa vastavuoroisuus ei toteutunut. Vastavuoroisen keskustelun puute merkitsi nuorelle osallistumisen mahdottomuutta. Tapauksissa, joissa nuorten toiveita ei huomioitu, oli nähtävissä hyvin selkeitä toimia nuoren tasapainoisen hyvinvoinnin turvaamiseksi, mutta kyseiset nuoret kokivat jääneensä täysin vaille perusteluita tai edes keskustelua asioista. Vastavuoroisuuden ja osallistumisen puute jättivät nuoret sivuun omista asioistaan.

Nuorten kuvaukseen sosiaalityöntekijästä vaikutti myös, miten keskustelut ja palaverit sosiaalityöntekijän kanssa oli koettu. Sosiaalityöntekijän läsnäolo merkitsi myös sitä, että nuori koki itsensä ja vanhempansa tulleen huomioituksi. Mielipiteiden huomioiminen merkitsi nuorelle sitä, että ratkaisuja pohdittiin yhdessä. Saman näkökulman on todennut myös Thomas Nigel (2002, 152) tutkimuksessaan. Hänen tutkimukseensa osallistuneet nuoret eivät pitäneet tärkeimpänä asiana sitä, että päätökset tehdään heidän tahtonsa mukaisesti. Nuorten mukaan heitä tulee kuunnella, heille tulee antaa mahdollisuus ilmaista ajatuksensa ja keskustella niistä aikuisen kanssa. Sosiaalityöntekijän tulee ottaa nuoren asioista selvää ja olla aktiivinen nuoren asioissa. Perusteluista keskusteleminen korostuu myös tilanteissa, joissa asia on selkeä ja tilanteen selvittäminen ei vaadi toimenpiteitä. Nuoret haluavat selkeät raamit asioille. Nuoret puhuvat kaveripiirissä asioistaan ja kuulevat toisiltaan eri ratkaisuista. Nämä saattavat vaikuttaa nuoren käsitykseen oman asiansa suunnittelussa. Näistä suunnitelmista nuorilla on tarve jutella oman sosiaalityöntekijän kanssa. Nuoret eivät voi ymmärtää, miksi heidän kohdallaan ei voida toimia, kuten kaverin kohdalla on toimittu. Tässä korostuu perusteiden merkitys. Nuoren tulee tietää perusteista ja vaihtoehdoista.

”Kun mun alkuperäinen toive olis ollut se, että mä olisin päässyt nyt tulevana kesänä muuttamaan omilleni, kun mulla valmistuu peruskoulu hyvällä tuurilla. Niin mut sitten hän oli ajatellut sen silleen, että menisinkin kesän jälkeen vielä äitille ja sitten me katottais pari kuukautta ja sit mä pääsisin omilleni ja me saatiin tehtyy siitä ihan tosi hyvä kompromissi, et ei niin ku tarvinnu tapella siitä asiasta ollenkaa, vaan saatii tehtyy siitä sellai kompromissi”

Tässä korostuu nuorten toivoma osallistuminen, nuoren mielipiteen huomioiminen ja kuuleminen. Nuorelle oli jäänyt keskustelusta kokemus, että nuoren itsenäistymiseen liittyvään asiaan oli löytynyt yhteinen ratkaisu, joka ei ollut kuitenkaan nuoren alkuperäinen ajatus. Tässä korostuu myös Thomasin ajatus nuoren mielipiteen kuulemisen roolista.

Nuorten mukaan hyvän sosiaalityöntekijän kanssa nuorella on mahdollisuus osallistua omaan asiaansa ja osallistuminen tuntui merkitykselliseltä. Seuraavassa nuori pohtii hyvää sosiaalityöntekijää:

”onko hyviä sosiaalityöntekijöitä olemassa, jotka oikeesti kuuntelee ja tekee voitavansa sen lapsen hyväks. Ei niitä oo kauheen montaa. Mulla ei ainakaan oo tullu vastaan näiden neljän kanssa, kertaakaan”

Nuoret kokivat, että hyvä sosiaalityöntekijä ymmärtää ja on rehellinen. Hyvä sosiaalityöntekijä pitää nuoreen yhteyttä ja ottaa nuoren ja tämän läheiset huomioon ja kunnioittaa heitä. Nuoret kokivat, että sosiaalityöntekijän tulee suhtautua nuoreen ymmärtäväisesti ja olla aidosti kiinnostunut nuoren asioista, kuunnella ja ottaa nuoren mielipiteet huomioon. Tärkeäksi koettiin, että sosiaalityöntekijä osaa ajatella tilanteita nuoren kannalta. Nuorelle asioiden perusteeksi ei riitä se, että sosiaalityöntekijä toteaa asioiden mahdottomuuden tai sosiaalityöntekijä ei pidä asiaa riittävän tärkeänä nuorelle. Nuorelle pitää jäädä kokemus, että sosiaalityöntekijä ymmärtää nuorta ja tekee asioiden eteen voitavansa. Nuoren osallistumisen merkitys tuli näkyä sosiaalityöntekijän toiminnassa.

Nuorten puheesta välittyä kuitenkin ymmärrys sosiaalityöntekijöitä kohtaa. Nuoret tiedostavat, etteivät he ole sosiaalityöntekijöiden ainoita asiakkaita. Osa nuorista pohti haastatteluissa sosiaalityöntekijöiden asiakasmääriä ja työn raskautta. Nuoret kokivat sosiaalityöntekijän roolin heidän elämässään vähäiseksi, koska sosiaalityöntekijät eivät ole läsnä heidän arjessaan. Sosiaalityöntekijöiden roolin vähyys ja sen etäisyys perustui nuorten kokemukseen sosiaalityöntekijän harvaluontoisesta näkyvyydestä arjessa. Nuorten kokemuksen mukaan sosiaalityöntekijä osallistui heidän elämäänsä konkreettisesti neuvotteluissa ja muutaman nuoren kohdalla satunnaisilla tapaamisilla. Arki sijaishuoltopaikassa sujui omalla painollaan ja sijaishuoltopaikan aikuiset koettiin arjen aikuisiksi. Nuorten mukaan päätöksentekijänä ja viranomaisena sosiaalityöntekijä hoitaa nuoren asioita, viimesijassa puuttuu ja ratkaisee nuoren tilanteen. Myös Riitta Laakson (2019, 49) tutkimuksessa havaittiin, että sosiaalityöntekijä näyttäytyy sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten elämässä etäisenä henkilönä. Laakson tutkimuksessa sosiaalityöntekijän todettiin olevan varsin kaukana lasten ja nuorten arjesta. Sosiaalityöntekijä paikantui lasten ja nuorten puheessa henkilöksi, jota tavattiin noin pari kertaa vuodessa asiakassuunnitelman neuvotteluissa. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on merkittävä vastuu huostassa olevan nuoren edun, oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen varmistajana.

Huostaanoton kokeneilla lapsilla ja nuorilla on usein paljon kokemuksia sosiaalityön ammattilaisista ja moniulotteinen näköala lastensuojelutyöhön. Myönteiset kokemukset ja pettymykset muovaavat lasten sosiaalityöntekijöihin kohdistuvia odotuksia ja niiden asiasisältöjä. Työntekijän tulee osata ja jaksaa kuunnella, mitä lapsilla ja nuorilla on sanottavana. Hyvä työntekijä antaa aikaa ajatella ja miettiä. Työntekijän tulisi selittää asiat lapselle ymmärrettävästi, olla rehellinen ja luotettava sekä kertoa asiat niin kuin ne ovat ja pitää sanansa. (Andersson 2000, 182.) Jaana Kivistö (2006, 80) kokoaa tutkimuksessaan nuorten odotuksia sosiaalityöntekijäänsä kohtaan. Nuoret odottavat aikuiselta perehtyneisyyttä ja sensitiivisyyttä. Nuoret ovat herkkiä siitä, miten heitä kohdellaan. Nuorten mielestä hyvä työntekijä kuuntelee ja on aktiivisesti läsnä. Sosiaalityöntekijältä odotetaan kiinnostusta nuorta kohtaan, rehellisyyttä ja tasavertaista kohtelua. Odotusten mukaan sosiaalityöntekijän tulisi olla vähän kuin ystävä (McLeod 2010). Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijän paikantaminen nuoren elämässä oli nuorille helppoa ja erittäin selkeää. Haastattelemani nuoret eivät kokeneet sosiaalityöntekijää osaksi lähipiiriään tai nähnyt häntä ystäväenä.

5.2 Yhteydenpidon ja tapaamisen kokemuksia

Yhteydenpidossa ja tapaamisissa asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa oli vaihtelua. Nuorilla oli vaihtelevia määritelmiä yhteydenpidolle asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa, koska monella nuorella yhteydenpito ja tapaaminen tarkoittivat samaa asiaa. Tässä tutkimuksessa yhteydenpito on määritelty välineelliseksi yhteydenpidoksi. Se on kommunikointia sosiaalityöntekijän kanssa puheluin, tekstiviestein, sijaishuoltopaikasta lähtevien raporttien kautta ja sähköpostitse. Nuoret rinnastivat tapaamiset automaattisesti neuvotteluihin. Monelle nuorelle sosiaalityöntekijän tapaaminen oli neuvotteluihin osallistumista. Lastensuojelulain pykälän 53 mukaiset kahdenkeskiset tapaamiset toteutuivat viiden nuoren kohdalla ja tapaamisten määrä vaihteli yhdestä tapaamisesta kolmeen tapaamiseen vuodessa. Yhteydenpito asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa oli vähäistä. Koska tapaamisia ei ollut, nuoret epäilivät aluksi muistavansa väärin. Pohdinnan jälkeen heidän käsityksensä varmistui, että kahdenkeskisiä yhteydenpitoja ja tapaamisia ei ollut heidän kohdallaan järjestetty. Tämä pohdinta aiheutti useammassa nuoressa turhautumista,

koska tapaamisen mahdollisuutta ei hyödynnetty ja sosiaalityöntekijän ei nähty toimineen tilanteessa aktiivisesti tapaamisen järjestämiseksi. Seuraavassa on nuoren kertomus tällaisesta oivalluksesta.

”Ku sä kysyt noita kysymyksiä yhteydenpidosta ja tapaamisista, niin mä en oo ikinä. Mä aloin miettiä, et onks se mahdollista et mä en oo pitänyt siihen yhteyttä. Mä en oo nähny sitä ikinä kahen kesken.”

Yhteydenpidossa ja tapaamisessa korostui edelleen nuoren ja sosiaalityöntekijän suhde ja osallistuminen. Yhteydenpidon kokemuksissa esille nousi tavoitettavuus, reagointi, tavat ja merkitykset. Tapaamisen kokemuksen keskeisiksi teemoiksi nousivat osallistuminen, vuorovaikutuksen luonne ja yleinen tapaamisen ilmapiiri.

5.2.1 Yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa

Keskustelu yhteydenpidosta nuorten kanssa oli haastattelun teemoista selvästi vaikein, koska yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa oli melko vieras asia nuorille ja siksi nuorilla ei ollut paljon kokemuksia yhteydenpidosta sosiaalityöntekijän kanssa. Yhteydenpidosta puhuttaessa suurimmalla osalla nuorista välitön reaktio oli, etteivät he pidä yhteyttä sosiaalityöntekijään tai päinvastoin. Keskustelun jatkuessa lähes jokaisella nuorella oli lopulta kokemus yhteydenpidosta, joissa nuoret olivat pääsääntöisesti aktiivisempi osapuoli. Sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuus osoittautui työlääksi niinä hetkinä, kun yhteydenpidolle oli ollut tarvetta.

Nuorten kokemuksista välittyi selvästi yhteydenpidon rytmi, joka ei ollut selkeä. Yhteydenpidosta puuttui, sijaishuollon raporteja lukuun ottamatta, suunnitelmallisuus. Yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa oli erittäin satunnaista ja sitä tapahtui harvoin. Nuoren kokemuksen mukaan ne harvat kerrat, kun nuori oli soittanut sosiaalityöntekijälle tai laittanut viestiä, sosiaalityöntekijä oli vastannut usean päivän viiveellä, jos ollenkaan. Yleisesti nuoren kokemukset yhteydenpidosta sosiaalityöntekijän kanssa oli, ettei sosiaalityöntekijää ollut helppo tavoittaa puhelimitse. Nuoret kertoivat olevansa yhteydessä sosiaalityöntekijään puhelimitse noin pari kertaa vuodessa. Kolme yhdeksästä nuoresta ei ollut koskaan millään tavoin yhteydessä asioista vastaavaan

sosiaalityöntekijään, eivätkä sosiaalityöntekijät olleet yhteydessä heihin. Omista yhteydenpitoyrityksistään nuorilla oli enemmän kokemusta kuin itse yhteyden saamisesta sosiaalityöntekijään. Nuoret kokivat tärkeäksi, että sosiaalityöntekijä reagoisi yhteydenoton yrityksiin. Tavoittamattomuus aiheutti turhautumista. Yksi nuori toivoi sosiaalityöntekijän tavoittamisen lisäksi, että sosiaalityöntekijä kuuntelisi häntä loppuun asti, eikä aina asennoituisi nuoren ajatuksiin kielteisesti.

Seuraavassa nuori kertoo yhteydenpitohetkestä. Muihin nuoriin verraten tämä kokemus on varsin poikkeuksellinen, mutta kertoo sosiaalityöntekijän suunnitelmallisesta yhteydenotosta.

”Varmaan se, kun valmistuin peruskoulusta, niin sillee ainoa oli, että mun sedän vaimo laitto mulle viestiä, että onnittelet ja mun sossukin laitto. En mä pitänyt sitä mitenkään niin kun ihmeellisenä juttuna, että mä valmistuin peruskoulusta, mut se oli onneks ok, niin se tuntu hyvältä”

Sosiaalityöntekijän tavoittamattomuus loi kokemuksen yhteydenpidon yksipuolisuudesta. Nuoren yksipuolinen yhteydenpito merkitsi nuorelle sitä, että asiat eivät enää olleet ajankohtaisia sosiaalityöntekijän viivästyneen yhteydenoton hetkellä tai niihin ei sosiaalityöntekijän taholta puututtu. Nuoren mukaan tämä merkitsi nuorelle sitä, että sosiaalityöntekijä ei nähnyt nuoren yhteydenottoa tärkeäksi ja nuoren mielipide jäi tilanteissa kuulematta. Sosiaalityöntekijän tavoittamattomuus koettiin yleiseksi ongelmaksi, eikä nuorten kokemuksen mukaan kukaan sosiaalityöntekijä heidän kohdallaan ole hoitanut yhteydenpitoon liittyviä tehtäviä yhtään sen paremmin kuin toinen. Ainostaan yhden nuoren kohdalla yhteydenpito hänen ja sosiaalityöntekijän välillä oli aktiivista. Tässä tapauksessa sosiaalityöntekijä oli yhteydenpidossa aktiivisempi osapuoli, ja yhteydenpidon aiheena tavallisesti olivat nuoren kuulumiset. Kyseinen nuori koki, että hän saa lähes aina halutessaan sosiaalityöntekijään yhteyden puhelimitse ja niinä harvoina kertoina, kun sosiaalityöntekijä ei vastannut, hän on laittanut tekstiviestin reagoidakseen nuoren yhteydenoton yritykseen. Nuoren ja sosiaalityöntekijän asiakastyöntekijäsuhde oli kestänyt kahdeksan vuotta.

Nuoret tiedostavat, ettei sosiaalityöntekijä ole ainoastaan heitä varten ja puheessa korostuu ymmärrys sosiaalityöntekijän reagointiaikaa kohtaan. Nuorten mielestä hyvä

tapa olisi ilmoittaa tekstiviestitse mahdollisesta yhteydenpidon ajankohdasta silloin, kun sosiaalityöntekijä ei ehdi vastata puhelimeen. Eräs nuorista totesi:

”antas jotain, eikä olis piilossa, joitain elonmerkkejä”

Nuori kuvasi sosiaalityöntekijän reagointiin liittyvää ymmärrystä seuraavalla tavalla:

”no vois se vastaa sillee, jos soittaa ni vähän napakammin. Mutta ymmärrän mä taas sen, että on paljon töitä ja paljon palavereita. Että ei voi roikkua koko ajan siinä puhelimesta kiinni”

Eräs nuorista kuvasi itselle arkaa aihetta, jossa huoltaja oli ollut nuoren pyynnöstä yhteydessä sosiaalityöntekijään. Nuoren pääasiallinen kokemus sosiaalityöntekijän tavoitettavuudesta ei ollut hyvä, koska sosiaalityöntekijä oli usein vastannut viiveellä nuoren yhteydenottoyrityksiin. Nuori kertoi onnistuneesta yhteydenotosta. Vaikka nuori ei itse ollut tässä tapauksessa yhteydessä sosiaalityöntekijään, oli hän varsin vaikuttunut sosiaalityöntekijän tavasta reagoida ja hoitaa hänelle esitetty asia. Jälkimmäisessä lainauksessa nuoren kokemus herätti turhautumisen tunteita. Nuori kertoi useista kymmenistä yrityksistä huolimatta hän ei tavoita asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijäänsä.

”Se (äiti) hoiti sen sossun kanssa ja sossu oli vastannut heti puhelimeen. Se oli saman päivän aikana hoitanut meille palaverin ja silleen, että näille (sijaishuoltopaikka) ei ollu kerrottu mitään, että miks joudutaan pitämään hätäpalaveri, että se hoiti sen tilanteen tosi hyvin, täysin meidän pyyntöjen mukaisesti”

”Mun lvr:n (liikkumavapaudenrajoitus) aikana. Se oltas oltu valmis lopettamaan, mutta mun sosiaalityöntekijä ei suostunut vastaamaan puhelimeen, ni sitä ei voitu lopettaa. Se on semmonen mikä ketutti sillon”

Yhteydenpidon merkitys vaihteli jonkin verran nuorten kesken. Moni nuori ajatteli, että yhteydenpidon merkitys ja tärkeys olivat tilannesidonnaisia. Yhteydenpito nähtiin yhtenä kommunikoinnin välineenä henkilön kanssa, joka päättää nuoren sijoituksesta ja nuoren

asioista. Vain yksi nuorista koki, ettei hänellä ole sellaista viranomaista, jolle voisi jutella esimerkiksi sijaishuoltoon liittyvistä asioista, koska yhteydenpitoa ei ollut. Tavalliset yhteydenpidon aiheet ovat lupa-asiat, rajoituspäätökset, itsenäistymisvarat ja kuulumiset. Seuraavassa nuori kertoo, millaisessa tilanteessa hän on ollut yhteydessä sosiaalityöntekijään.

”Taidettiin viime keväänä soittaa sossulle noista mun itsenäistymisvaroista ja tälle. Siinä samalla kysyin onko mun mahdollista tota kun on se ajankohta niin tota ajokorttia tossa seitsemäntoista vuotiaana hommaamaan ja tälleen näin. Ja hän sitte sanoi, että tottakai ja tälle”

Vain yksi nuorista kertoi olleensa yhteydessä sosiaalityöntekijäänsä sijaishuoltopaikkaan liittyvistä epäkohdista. Tässä yhteydessä nuori oli selvittänyt sosiaalityöntekijältä myös omia oikeuksiaan. Nuorille yhteydenoton tavat ovat selkeitä: tekstiviesti ja puhelinsoitto. Nuorille tekstiviestin kirjoittaminen oli puhelinsoittoa luonnollisempaa. Osa nuorista laittoi tekstiviestin sosiaalityöntekijälle, jos puheluun ei vastattu.

Nuorten kokemuksen mukaan kuulumisten kertominen sijaishuoltopaikasta lähtevään raporttiin ei ole luonnollinen tapa olla yhteydessä sosiaalityöntekijään. Seitsemän nuorta yhdeksästä ei lähestynyt sosiaalityöntekijäänsä raportin kautta. Näille seitsemälle nuorelle ei joko annettu mahdollisuutta sanella raporttiin viestiä sosiaalityöntekijälle tai sitten raportti nähtiin kaukaisena yhteydenpidon välineenä. Raportin ongelmaksi yhteydenpidon välineenä nähtiin se, että se ei ollut henkilökohtainen tapa viestiä sosiaalityöntekijän kanssa. Raportissa on pääasiassa sijaishuoltopaikan kirjoittamaa asiaa nuoresta ja tämän vuoksi raportti koettiin aikuisten laatimaksi asiakirjaksi, jossa nuorella oli vain vähän, jos ollenkaan henkilökohtaista sijaa. Aikuisnäkökulma ja henkilökohtaisuuden ontuminen korostui myös siksi, että raportti lähetettiin nuoren lisäksi hänen huoltajilleen. Raporteista keskusteltaessa nuorilla oli melko vähän omia ajatuksia. Raportin hyväksi puoleksi mainittiin se, että raportissa menee päivitetty tieto nuoren tilanteesta. Raporttia pidettiin kuitenkin enemmän aikuisen kirjelmänä ja sijaishuoltopaikan asiakirjana.

Nuorten mukaan sosiaalityöntekijän tulisi omalla esimerkillään osoittaa yhteydenpidon luonnollisuus. Nuoret kertoivat yhteydenpidon sosiaalityöntekijään tuntuvan osittain luonnottomalta, koska sosiaalityöntekijä tuntui vieraalta. Vierauden kokemusta ilmentää

se, että yhteydenotot tapahtuivat tavallisesti lupa-asioissa ja sosiaalityöntekijän roolin korostui päätöksiä tekevänä viranomaisena. Yhteydenpidosta keskusteltaessa nuoren ja sosiaalityöntekijän suhde on ilmeinen. Nuoren ja sosiaalityöntekijän suhteella on selkeä yhteys yhteydenpidon toteutumiseen käytännössä. Tuttuun sosiaalityöntekijään on helpompi olla yhteydessä. Vain tällä aiemmin mainitsemallani yhdellä nuorella oli välitön puhelinyhteys omaan sosiaalityöntekijään. Yhteydenpito oli kehittynyt luonnolliseksi kahdeksan vuotta kestäneen asiakas-työntekijäsuhteen aikana. Luottamus yhteydenpidossa saa uuden sävyn verraten sosiaalityöntekijän roolin teemoihin. Nuori on yhteydessä sosiaalityöntekijään tavallisesti asiainhoitoon liittyvissä tilanteissa, silloin kun nuoren tuli saada ratkaisu tai päätös asiaansa. Nuoren on helpompi luottaa sosiaalityöntekijään tämän asiainhoidon näkökulmasta. Vaikka yhteydenotto ei ole rutiininomaista tai säännöllistä, tarpeen tullen puhelimeen tartuttiin melko tarmokkaasti.

Nuoret kokivat kuitenkin, että he voivat olla tarpeen mukaan yhteydessä asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Yksi nuori kaikista yhdeksästä koki asian kaukaisena ja jopa hieman pelottavana sosiaalityöntekijän vierauden vuoksi. Suurimmalle osalle sosiaalityöntekijä oli sanonut, että ”voit aina soittaa”. Seitsemällä nuorella yhdeksästä oli asioista vastaavan sosiaalityöntekijän puhelinnumero. Ne kenellä puhelinnumeroa ei ollut, olivat luottavaisia, että saavat sen tarvittaessa sijaishuoltopaikan aikuiselta. Apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa yhteydenpidon tapoihin. Selvityksen mukaan lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta ei ole riittävää, että lapselle vain annetaan sosiaalityöntekijän yhteystiedot ja kerrotaan mahdollisuudesta olla yhteydessä asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään (Eduskunnan oikeusasiamies 2015, 237). Laakson (2019, 50) mukaan harvalla hänen tutkimukseensa osallistuneella lapsella tai nuorella oli oman sosiaalityöntekijän yhteystiedot ja yhteystiedot olivat usein aikuisella. Yleistä oli myös se, että lapsi tai nuori ei ollut ottanut itse yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä. Laakson tutkimukseen osallistuneet lapset ja nuoret tunnistavat sosiaalityöntekijän roolin päätöksentekijänä, mutta vain harva kääntyi itse aktiivisesti sosiaalityöntekijän puoleen. Tässä tutkimuksessa suurimmalla osalla nuorista oli sosiaalityöntekijän puhelinnumero tai he olivat luottavaisia sen saamiseksi. Yhdellä nuorella oli välitön yhteys sosiaalityöntekijän työparina työskentelevään sosiaaliohjaajaan, joka vei sosiaalityöntekijälle tarvittaessa viestiä tai soittopyynnön nuorelta, jos tämä itse ei ollut tavoittanut sosiaalityöntekijää. Yhtäläisyyksinä tutkimuksessani verraten Laakson

tutkimukseen yhteydenpidossa näkyvät myös sosiaalityöntekijän rooli päätöksentekijänä ja yhteydenpidon passiivisuus.

McLeodin (2010) tutkimukseen osallistuvien nuorten turhautumisen kokemukset liittyivät sosiaalityöntekijän tavoittamattomuuteen sekä siihen, että nuoret kokivat, ettei sosiaalityöntekijällä ollut heille tarpeeksi aikaa tai heillä ei ollut kiinnostusta nuoren näkemyksen eteenpäin viemiseen. Tämä näkökulma oli varsin selvä myös tässä tutkimuksessa. Nuori toivoo sosiaalityöntekijältä mielenkiintoa ja aikaa. Eri kohtaamisen tavoilla sosiaalityöntekijä voi ilmaista mielenkiintoa nuoren asiaa kohtaan ja erityisesti vastavuoroisella vuorovaikutuksella. Hyvänä esimerkkinä toimii nuoren toteamus ”*edes jotain elonmerkkejä*”. Sosiaalityöntekijän tavoittamattomuuteen saadaan helposti ymmärrystä pienillä eleillä. Sosiaalityöntekijän ei tule sanoittaa nuorelle kiirettään tai työtaakkansa, nuori tietää sen. Turhautumista voidaan kuitenkin lieventää näillä ”elonmerkeillä”, joka yhteydenpidossa on nuorille luonnollisemmin tekstiviesti. Tekstiviestillä sosiaalityöntekijä voi kertoa paremmasta yhteydenoton ajankohdasta tai luvata palata nuoren asian ääreen mahdollisimman pian.

5.2.2 Tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa

Tapaamisen teemassa korostuu vahvasti asiakassuunnitelmaneuvoittelut. Nuorten osallistuminen, vuorovaikutuksen luonne ja yleinen tapaamisten ilmapiiri ovat myös hyvin merkittäviä teemoja tapaamisista puhuttaessa. Nuoret kertoivat enemmän kokemuksiaan tapaamisista kuin yhteydenpidosta asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Tapauksista keskusteltaessa kuvastui hyvin, ettei sosiaalityöntekijä ollut tavannut nuoria kahden kesken, vaan lähes kaikissa nuorten kertomissa tapaamisissa oli ollut läsnä myös muita. Tapaamiset koettiin merkitykselliseksi ja nuoret pohtivat mielellään sitä, miksi sosiaalityöntekijän tulee tavata nuoria myös kahden kesken.

Haastatteluissa tuli selvästi esiin se, että tapaamiset yhdistettiin lähes automaattisesti neuvottelutilanteisiin ja neuvottelutilanteet olivat pääasiassa asiakassuunnitelmaneuvoitteluita. Lähtökohtaisesti nuoret kertoivat, että tapaamisia on kaksi kertaa vuodessa. Tapaamisten kahdenkeskisyys tuli ottaa puheeksi erikseen. Tapaamisten määrä rinnastettiin asiakassuunnitelmien määrään vuositasolla. Nuorten täytyi hieman palautella mieleensä kahdenkeskisiä tapaamisten toteutumista, koska niitä

oli ollut niin satunnaisesti. Jos nuoren elämässä oli ollut muutoksia, nivelvaiheita tai arjessa epäsäännöllisyyttä, oli tapaamisia enemmän. Nämä tapaamiset olivat tavallisesti kuitenkin neuvotteluita. Huostassa pitävän yhtymän sisällä oli kunnallisia eroja siinä, miten sosiaalityöntekijä osallistui muun muassa koulupalaveriihin ja erikoissairaanhoidon hoitoneuvotteluihin. Hoitoneuvotteluissa sosiaalityöntekijä oli tavallisesti poikkeuksetta läsnä. Neuvotteluista puhuttaessa nuori laski hoitoneuvottelut väistämättä mukaan neuvottelutilaisuuksiin.

Sosiaalityöntekijän ja nuoren roolit nähtiin vahvana asiakassuunnitelman neuvotteluissa. Nuorten kokemuksen mukaan asiakassuunnitelman neuvottelut kohdistuivat juuri itse nuoreen, ja nuorella oli tuntuva rooli neuvottelussa. Nuorten kokemuksen mukaan neuvotteluissa puhutaan paljon ja neuvotteluissa hoidetaan heidän asioitaan. Nuorten kokemuksen mukaan neuvottelut ovat tilaisuuksia, joissa kaikkia osapuolia kuullaan ja nuori itse saa olla aktiivisesti osallisena omassa asiassaan. Haastatteluissa nuoret eivät muistaneet, mitä nuoren ja asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välisistä tapaamisista ja niiden toteutumisesta on kirjattu asiakassuunnitelmaan. Kysyttäessä asiasta, nuoret eivät tieneet lastensuojelulain velvoittavan kirjausta asiakassuunnitelmaan. Paikansin keskustellussa kohdan, jossa tapaamisten toteutumisen kirjauksen tulisi olla. Nuoret kertoivat, ettei heidän asiakassuunnitelmassaan ole sellaista kohtaa tai sitten he eivät muista. Suurin osa nuorista sai asiakassuunnitelman itselleen ja kertoivat lukevansa sen. Asiakassuunnitelman neuvottelut koettiin jännittävinä tilaisuuksina, mutta tilaisuuden jälkeen mieli oli kevyempi. Nuoret kokivat neuvottelut tärkeiksi ja roolinsa niissä merkittäväksi. Omasta mielestään he saivat kertoa mielipiteitään ja olla pääroolissa oman asian suunnittelussa. Vastaavanlaisista tuloksista kertoo sijoitettujen lasten ja nuorten kouluterveyskysely, jossa mainitaan, että asiakassuunnitelman neuvottelussa nuoret kokivat uskaltavansa kertoa asioista rehellisesti. Kouluterveyskyselyyn osallistuvat nuoret kertoivat, että heidän mielipiteitään kuunneltiin ja neuvottelussa puhuttiin nuorelle tärkeistä asioista. (Ikonen, Eriksson & Heino 2020, 31.) Asiakassuunnitelman neuvottelut pidettiin pääasiassa sijaishuolto paikassa ja ne toteutuivat kaksi kertaa vuodessa. Yhdellä nuorella asiakassuunnitelman neuvottelu pidettiin kerran vuodessa.

Nuorilla oli myös henkilökohtaisia tarpeita asiakassuunnitelman neuvotteluissa, joiden läpikäymisessä korostui sosiaalityöntekijän ja nuoren kahdenkeskisten tapaamisten merkitys. Kaksi yhdeksästä nuoresta toi tämän näkökulman esiin. Tässä yhteydessä

korostui kahdenkeskisten tapaamisten merkitys, koska toiselle asiakassuunnitelman ulkopuolisia tapaamisia ei koskaan järjestetty sosiaalityöntekijän kanssa ja toinen koki tapaamisten olevan niin lyhyitä ja sosiaalityöntekijän niin kiireinen, ettei asian käsittelyyn kahden kesken jäänyt aikaa.

Tapaaminen merkitsee nuorelle ensisijaisesti sosiaalityöntekijän läsnäoloa. Sosiaalityöntekijän läsnäolossa korostuu nuoren rinnalla kulkeminen. Nuoret kokevat tärkeäksi, että he saavat turvallisesti olla omia itseään tavatessaan sosiaalityöntekijäänsä. Nuoret kokevat oman osallistumisen tärkeäksi, mutta odottavat sitä myös vastavuoroisesti sosiaalityöntekijältä. Nuori kokee helpommaksi asettua tapaamiseen ilmapiirin ollessa välitön ja turvallinen. Tämän vuoksi asiakassuunnitelman neuvottelut koettiin merkitykselliseksi. Niihin oli saatu luotua ilmapiiri, jossa nuoren oli helppo olla ja jossa nuoren oli mahdollisuus osallistua. Nigel Thomas (2002, 144-145) ja Mikko Oranen (2008, 42) ovat maininneet sijaishuollossa olleiden nuorten ajatuksista itsenään koskevien asioiden käsittelyyn osallistumisesta. Heidän mukaansa hyvä suhde sosiaalityöntekijään koettiin tärkeäksi, koska se mahdollistaa avoimen keskustelun asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden kanssa. Myös toiminnallisuus ja kasvokkain tapaamiset nousivat esiin osallisuuden näkökulmasta. Heidän tutkimuksiinsa osallistuneet nuoret kokivat kahdenkeskiset tapaamiset tärkeinä ja tilanteina parempina kuin neuvottelut. Nuoret kokevat tärkeäksi avun ja tuen omien ajatusten ilmaisemiseen ja mahdollisuuden olla myös osallistumatta, niin halutessaan. Tutkimuksessani ilmeni yhtäläisyyksiä Thomasin ja Orasen tutkimusten kanssa. Suhde sosiaalityöntekijään ilmeni sosiaalityöntekijän kuvaamisessa hyvin. Sosiaalityöntekijän kuvaukseen vaikutti paljon se, kuinka yhteydenpidon ja tapaamisten kautta suhde sosiaalityöntekijään oli kehittynyt. Suhteen kehittymisellä oli suora merkitys luottamuksen kehittymiselle.

Viisi yhdeksästä nuoresta kertoi tapaavansa asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kahden kesken pidettyjen palaverien ulkopuolella. Yksi näistä viidestä kertoi, ettei haluaisi tavata sosiaalityöntekijää kahden kesken, koska on huono hoitamaan asioitaan ja toivoo siksi aikuisen läsnäoloa tapaamisessa. Nuoret kertoivat kahdenkeskisiä tapaamisia olleen 1-3 kertaa vuodessa. Neljällä nuorella yhdeksästä ei ollut kahdenkeskisiä tapaamisia asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Heistä kolme nuorta oli halukkaita tapaamaan sosiaalityöntekijää kahden kesken ja yksi nuorista koki, ettei kahdenkeskisille tapaamisille ollut tarvetta. Tästä on hyvä erottaa se, että osallistumista on myös, ettei nuoren tarvitse tavata sosiaalityöntekijää kahden kesken tai osallistua heitä koskeviin

palaveriinhin. Näissä tilanteissa on kuitenkin tärkeä muistaa, että nuoren ja sosiaalityöntekijän osallistuminen on sitä, että nuorella on ajankohtainen tieto oman asian suunnittelussa.

Nuoret kertoivat, että kahdenkeskisillä tapaamisilla käytiin läpi nuoren arjen sujumiseen, kuulumisiin, kouluun ja sijaishuoltopaikkaan liittyviä asioita. Kahdenkeskisten tapaamisten toteutumista pidettiin hyvänä ja nuoret tapasivat asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää mielellään. Tapaamiset olivat osin jääneet liian lyhyiksi ja sosiaalityöntekijä oli nuoren kokemuksen mukaan aina kovin kiireinen tullessaan tapaamisiin. Pääsääntöisesti nuoret kuitenkin kokivat, että tapaamisilla oli hyvin aikaa ja yhden nuoren mielestä tapaamisilla saatettiin ”vatvoa” asioita liikaa. Nuoret kokevat kahdenkeskiset tapaamiset tärkeiksi. Kahdenkeskisten tapaamisten koetaan lisäävän nuoren luottamusta sosiaalityöntekijää kohtaan. Nuorten mukaan heidän on tärkeää tietää, kuka heidän asioistaan vastaa ja sosiaalityöntekijän on tärkeä tietää, kenen asioista he vastaavat. Nuoren elämän koettiin olevan nuoren ja sosiaalityöntekijän yhteinen projekti ja siksi yhteistyön tulisi sujua parhaalla mahdollisella tavalla. Tapaamisten merkitys korostui myös siitä näkökulmasta, että sosiaalityöntekijä hoitaa nuorten asioita ja päättää niistä. Keskusteluista välittyi kysymys, kuinka näitä tehtäviä voi hoitaa, jos käsitys nuoresta perustuu aikuisten laatimiin asiakirjoihin ja neuvottelutilanteisiin ilman, että nuorta oli tavattu kahden kesken tai tämän kanssa ei muutoin pidetty yhteyttä. Koska nuorella on selkeä kuva sosiaalityöntekijästä päätöksentekijänä, nuoret kaipaavat, että sosiaalityöntekijä oikeasti tutustuisi nuoreen, pitäisi yhteyttä ja loisi luottamuksellisen suhteen (Paasivirta 2020, 214). Kahdenkeskisten tapaamisten etuna nähtiin myös se, että nuori voi puhua palaveriinhin liittyviä asioita sosiaalityöntekijälle ja tuoda yhteen asioita yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Nuoret kokivat, että jos asioista on vaikea puhua neuvotteluissa, niin sosiaalityöntekijä voi puhua tällöin nuoren puolesta. Näin nuori tulisi vielä helpommin kuulluksi. Tapaamisten tärkeimmäksi tehtäväksi välittyi nuoren ja sosiaalityöntekijän tutustuminen toisiinsa ja korostetusti nuoren tutuksi tuleminen sosiaalityöntekijälle omana itsenään. Tämän koettiin vaikuttavan merkittävästi luottamuksen rakentamiseen. Tapaamisten kautta sosiaalityöntekijälle aukeaa mahdollisuus ymmärtää nuorta paremmin.

Tässä katkelma yhdestä keskustelusta nuoren kanssa tapaamisten merkityksestä:

Nuori: En tiie, voiko tavallaan laittaa nuoren vastuulle sitä (yhteydenpidon ja tapaamisen järjestämistä), että mun mielestä se kuuluu sosiaalityöntekijöiden työnkuvaakin, että huolehditaan niistä lapsista, kenestä ollaan vastuussa

Tutkija: Että olis tärkeitä, että olis aktiivinen ja aloitteellinen?

Nuori: Niin koska, ei voi olettaa, ihan sama onko kymmenen vai seitsemäntoista, että tavallaan, että sille olis helppo tulla juttelee tai sit se jotenkin, jos ei ite näytä yhtään kiinnostusta tai aloitteellisuutta sua kohtaa, niin minäpä otan yhteyttä

Tutkija: Kuinka usein sosiaalityöntekijän olisi tärkeitä tavata nuorta kahden kesken?

Nuori: En mä tiie. Varmaan silleen ainakin noin pari kertaa vuodessa. Niitten palavereiden välissä, että saa välikatsausta tilanteeseen.

Tässä keskustelussa välittyi nuoren toive sosiaalityöntekijän aktiivisuudesta ja tuttuuden tärkeydestä. Tähän tiivistyi hyvin sen, kuinka vaikeaa on olla itselle tuntemattomaan ihmiseen yhteydessä, vaikka tietää tämän toimenkuvan. Tilanne turhauttaa, mutta myös turruttaa. Tällä nuorella ei ollut kahdenkeskisiä tapaamisia tämänhetkisen sosiaalityöntekijän kanssa, mutta entistä sosiaalityöntekijää hän oli tavannut useamman kerran neuvotteluiden ulkopuolella. Vaikka nuorella on toive kahdenkeskisistä tapaamisista ja ne koetaan merkittäviksi, on moni nuori tyytynyt tapaamisten vähyyteen. Nuori ei koe tehtäväkseen pyytää kahdenkeskisiä tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa, mutta nuoret sitoutuvat niihin mielellään, jos tapaamisia järjestetään. Kävimme myös keskustelua luomalla hypoteesin siitä, että sosiaalityöntekijä aktivoituisi tapaamisissa ja yhteydenpidossa tai nuorelle tulisi uusi sosiaalityöntekijä, joka on aktiivisempi tapaamaan nuorta. Nuoret kertoivat olevansa valmiita yhteistyöhön ja halukkaita tapaamaan sosiaalityöntekijää. Nuoret toivoivat kahdenkeskisten tapaamisten toteutumista kolmen kuukauden välein.

Nuoret kokevat kahdenkeskisten tapaamisten hyödyksi sen, että silloin sosiaalityöntekijän kanssa voi puhua kaikista asioista mitä nuorella on mielessä. Nuorten mukaan nuorta tapaamalla sosiaalityöntekijä näyttää olevansa kiinnostunut nuoren asioista. Nuorten, jotka olivat tavanneet asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää säännöllisemmin neuvotteluiden ulkopuolella, puheesta välittyi korostunut luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan. Merkityksellisinä korostuivat myös ne tapaamiset, jotka

olivat toteutuneet sijaishuoltopaikan tai sosiaalitoimen ulkopuolella tai ne, joissa keskustelun lomassa juotiin kahvia tai syötiin jotain.

Vaikka nuori kokee, että sosiaalityöntekijä on sijaishuollossa olevan nuoren asiainhoitaja ja päätöksentekijä, niin silti nuoret kokevat tärkeäksi ”läpän heiton” mahdollisuuden. Koska huostaanotto ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen ovat raskaita aiheita, nuoret kokevat, että ”läpän heitolla” ilmapiiriä saadaan rennommaksi. Yksi keskustelun aihe liittyi siihen, tulisiko sosiaalityöntekijän antaa itsestään jotain. Kuten aiemmin totesin nuoret tiedostavat sosiaalityöntekijän tekevän työtään, eivätkä he odota keskustelun menevän sosiaalityöntekijän taholta henkilökohtaiselle tasolle. Nuoret kokivat tärkeäksi kuitenkin sen, että sosiaalityöntekijän kanssa olisi mukava keskustella myös lastensuojelutyön ulkopuolisista asioista. Nuorten mukaan tämä toisi väriä nuoren käsitykseen sosiaalityöntekijästä ja antaisi sosiaalityöntekijästä inhimillisemmän kuvan. Huumori koettiin tärkeäksi osaksi neuvotteluita ja kahdenkeskisiä tapaamisia.

5.3 Nuoren ja sosiaalityöntekijän kohtaaminen

Kohtaaminen välittyi kaikissa haastattelun teemoissa. Kokemukset sosiaalityöntekijästä, yhteydenpidosta ja tapaamisista sisälsivät väistämättä kokemuksia kohdatuksi tulemisesta. Kohtaamisen teema on kulkenut läpi koko tutkimuksen. Kohtaamisen teemassa korostuu nuorten osallistuminen, vuorovaikutuksen vastavuoroisuus ja yhdenvertaisuus. Nuori kokee tärkeäksi, että hänen ja sosiaalityöntekijän välille rakentuu luottamuksellinen asiakas-työntekijäsuhde. Suhde rakentuu kohtaamisen kokemuksista. Kohtaamisen kokemukseen johtavien tilanteiden luojana sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli. Sosiaalityöntekijän tulee olla aktiivinen osapuoli suhteen luomisessa. Seuraavissa haastatteluoitteissa nuoret kertovat heille merkityksellisestä tapaamisesta asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Tapaukset ovat ääripäitä toisistaan.

”Ensivaikutelma siitä ihmisestä oli se, kun se tuli siihen hoitoneuvotteluun ja tota istuttiin siinä. Se oli melkein koko neuvottelun ihan hiljaa ja kun mä en tiennyt mikä mua auttas, mikä veis mun voinnin oikeesti eteenpäin, et mä pääsisin taas jaloilleni jossain vaiheessa, niin se siinä vaan kommentoi. Siis se ei ollu sanonu mulle moi tai mitään, se vaan sano, että musta tuntuu, että sulla on asenneongelma ja sen takii sä et pääse täst mihinkää. Että se on sun

asenteesta kiinni, että sä oot masentunut. Sanotaanko näin, että sen jälkeen mä en oo jaksanu ees yrittää”

*”Tasan en muista kunnolla millon tää on tapahtunut, mutta noin vuosi sitten kesällä ööö tota käytiin (*sanoo paikan) kahvilla ja siellä mä kerroin miten mulla menee ja tälleen. Ja hän oli sit todella ylpee siitä ku et on mennyt pitkää niin hyvin eikä oo sattunu mitää ylimäärästä niin ku sillee pitkää aikaa ja tälleen. Se on jäänyt niin ku mieleen ja tuli nyt mieleen”*

Nämä kaksi tapaamista poikkeavat toisistaan myös siksi, että ensimmäinen kuvaa ensikohtaamista ja toinen tyypillistä tapaamista nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä usean vuoden kestäneessä asiakas-työntekijäsuhteessa. Katseella, kuulemisella, keskittymisellä, kehumisella, kunnioittamisella ja kertomisella sosiaalityöntekijä rakentaa nuoreen suhdetta ja luottamusta. Nuori arvioi suhdettaan sosiaalityöntekijään oman osallistumisensa ja vuorovaikutuksen vastavuoroisuuden kautta.

Tässä tutkimuksessa olen tuonut ilmi, että nuoret näkevät sosiaalityöntekijän asioiden hoitajana ja päätöksentekijänä, jonka tulisi hoitaa nämä toimet yhteistyössä nuoren kanssa. Yhteistyön toteutumisessa sosiaalityöntekijän tulee huomioida nuori aktiivisena osallistujana omassa asiassa ja toimia vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa nuoren kanssa. Vastavuoroisuus merkitsee nuorelle yhdenvertaisuutta asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Kun nuori kokee, että sosiaalityöntekijä kulkee hänen rinnallaan, on nuoren kohtaaminen onnistunut. Onnistuakseen huomioimaan nuoren osallistumisen ja vastavuoroisuuden, sosiaalityöntekijän tulee kuulla nuorta ja kertoa. Kuulemalla nuorta sosiaalityöntekijän osoittaa läsnäoloaan nuorelle. Asioista kertomisella sosiaalityöntekijä osoittaa oman aktiivisuutensa ja perehtyneisyytensä nuorelle. Nuoret haluavat kuulla perusteluita esitetyille asioille. Lähes jokainen nuori tässä tutkimuksessa koki tulleensa kuulluksi tavalla tai toisella. Yhdeksästä nuoresta yksi koki vahvasti, että hänellä ei ollut keskusteluyhteyttä sosiaalityöntekijänsä kanssa.

Tässä tutkimuksessa vahvistan Mikko Orasen (2008, 16) pohdintaa siitä, että nuorelle osallistuminen omien asioiden hoitamiseen antaa kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja siitä, että omat mielipiteet ja ajatukset ovat tärkeitä ja niihin on mahdollisuus vaikuttaa. Vaikuttaminen on yhdenvertaisuutta sosiaalityöntekijän kanssa. Nuoret kertovat asioistaan mielellään, jos saavat siihen tilaisuuden ja tämä näkökulma on myös kulkenut vahvasti läpi koko tutkimuksen hyvin selkeästi. Sosiaalityöntekijän tuttuus tuo mukanaan

turvallisuuden tunteen. Näin nuori uskaltaa kertoa myös aroista asioista. Sosiaalityöntekijän tulee kuunnella nuorta ja osallistua keskusteluun. Nuorilla oli kokemusta myös siitä, että kertoessaan ajatuksistaan ja suunnitelmistaan, sosiaalityöntekijä vastasi asiaan kertomalla, kuinka asiat eivät tule toteutumaan. Tämä ajatus korostui vahvasti kahden nuoren kohdalla ja herätti tunteita haastattelu tilanteessa. Toinen näistä nuorista totesi kohtaamisesta seuraavaa.

”Nuori kertoo sosiaalityöntekijälle kaiken tarvittavan ja kysyy asioista. Sosiaalityöntekijä ei ota mistään selvää ja kieltää kaiken”

Sosiaalityöntekijän tulisi muistaa, että nuoren mahdollisuus kertoa asioistaan saattaa olla merkityksellistä myös silloin, kun kerronnalla ei olla hakemasta muutosta nuoren arkeen. Vaikeiden asioiden jakaminen ja sanoittaminen sekä kokemus turvallisen aikuisen läsnäolosta ja välittämisestä voivat olla merkityksellisiä vuosien ajan. (Kinge 1999.) Nuoret ovat itse nimenneet lastensuojelun yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväksi tilan ja avun tarjoamisen omien kokemusten käsittelyyn ja hyväksymiseen. Nuorille on tärkeää, että rankat ja satuttavatkin kokemukset voi kääntää itselleen voimavaraksi. (Inkinen & Nurmi 2020, 123.) Nuoren yksityisyyden kunnioittaminen on tärkeää. Luottamuksellisessa suhteessa nuori kokee jakavansa sosiaalityöntekijän kanssa heidän keskinäisen kunnioituksensa. Seuraavassa nuori kertoo onnistuneesta kohtaamisesta, jossa nuoren kuuleminen ja kunnioitus ovat toteutuneet.

”Ettei tarvii pelkää, että sut tuomitaan siitä mitä sä kerrot. Ei tarvii pitää itellä jos on tärkeää asiaa”

Nuorten kokemuksen mukaan sosiaalityöntekijä keskittyi tapaamisiin ja neuvotteluihin. Keskittymisen kautta nuoret kokivat sosiaalityöntekijän olevan läsnä tilanteissa. Nuoret kokevat, että keskittyminen oli myös osa kunnioitusta puolin ja toisin. Nuoret kokevat tärkeäksi, että myös hyvistä asioista keskustellaan. Hyviä asioita ei ole vain asiakassuunnitelman mukaisesti edetyt tavoitteet ja niissä onnistuminen, vaan myös normaalissa arjessa ilmenneet positiiviset asiat. Nuoret kokivat kehumisen tärkeäksi, mutta kehumisessa tuli toteutua selkeä rauhallisuus. Liialliset kehut koettiin epämukaviksi. Hyviin asioihin keskittyminen välittyi kehumisen kautta. Sijaishuoltoon

liittyvissä asioissa on automaattisesti nuoren mielestä paljon negatiivista sävyä ja siksi pienien hyvien asioiden huomioiminen ja niistä kuuleminen tuntuisi nuorista hyvältä. Kehuminen merkitsee nuorelle myös sitä, että vaikeissa hetkissä sosiaalityöntekijä kannustaa nuorta ja pysyy nuoren rinnalla. Kannustaminen ei ole asioiden hyväksymistä sellaisenaan varsinkin, jos nuori on itse sotkenut asiansa. Nuori odottaa voivansa tulla kohdatuksi ymmärrettävästi. Nuoret kokevat tärkeäksi, että heillä on mahdollisuus kertoa sosiaalityöntekijälle miksi he ovat toimineet omalla tavallaan. Kriittisillä hetkillä nuoret kokevat tärkeäksi saada puhua tapahtuneesta sosiaalityöntekijän kanssa. Nuoren olisi hyvä saada tavata tällöin sosiaalityöntekijää tai saada tähän muutoin yhteys, jotta asiasta päästäisiin keskustelemaan. Tilanteissa, jos nuorella ei ole mahdollisuutta asiasta keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa, nuoret kokevat, että asiat jäävät aikuisten välisiksi. Kehuminen ei ole pelkästään mukavia sanoja, vaan myös ymmärrystä. Kaksi nuorta yhdeksästä kokivat, ettei heitä koskaan keuhuttu sosiaalityöntekijän toimesta. Näissä tapauksissa nuorten kokemuksen mukaan sosiaalityöntekijällä ei ole ollut heille mitään hyvää sanottavaa tai sosiaalityöntekijällä ei ole ollut ymmärrystä heitä kohtaan. Aiemmin tässä tutkielmassa on tullut esiin perusteluiden tärkeys. Kehumisen ja kannustamisen toteutuessa esimerkiksi hyvien ja yhteisymmärryksessä tehtyjen päätösten perustelut nähdään kannustamisena.

Kohtaamiseen vaikuttaa se millaisena ja miten sosiaalityöntekijä näkee asiakkaan ihmisenä ja asennoituu hänen toimintaansa ja käyttäytymiseensä. Asiakkaiden arvottaminen ja normittaminen ovat yhteydessä sosiaalityöntekijän ihmiskäsitykseen ja määrittää sitä, miten ja millaisena sosiaalityöntekijä asemoi asiakkaan sosiaalisiin suhteisiin ja elämisen ympäristöön. (Laitinen & Väyrynen 2011, 168.) Osa nuorista nosti esiin oletuksen, ettei sosiaalityöntekijä ollut halukas kuulemaan nuoren ajatuksia ja ottamaan asioista selvää. Tämä näyttäytyi nuorille sosiaalityöntekijän motivaation puutteena omaa työtään kohtaan sekä niin, ettei sosiaalityöntekijä pitänyt asiaa riittävän tärkeänä.

Elina Pekkarisen (2018, 192-193) koulukotiin sijoitettuja nuoria koskevassa tutkimuksessa sosiaalityön parannusehdotuksena kiinnitettiin huomiota lastensuojelun sulkeutuneeseen kulttuuriin. Sulkeutuneen kulttuurin koettiin vaikuttavan muun muassa laiminlyönteihin, nuorten sopeutumisvaikeuksiin ja asiakkuuden seurauksiin. Avoimuuden toivottiin kantavan läpi koko lastensuojelujärjestelmän, koska sen uskottiin hälvennettävän lastensuojeluun liittyviä ennakkoluuloja. Pekkarisen tutkimuksen mukaan

lastensuojelun rakenteita enemmän, nuorten kokemukset liittyvät viranomaisten inhimillisiin ominaisuuksiin. Viranomaiselta olisi toivottu aikaa, osaamista ja motivaatiota kohdata sijaishuollossa oleva nuori. Lastensuojelussa työskentelevän viranomaisen tulisi omistautua työlleen ja tehdä sitä mielellään. Hyvästä työntekijästä välittyy empaattisuuden lisäksi myös rehellisyys ja omistautuminen työlle. Vastavuoroisessa kommunikoinnissa sekä nuorella että sosiaalityöntekijällä on omat roolinsa ja tehtävänsä, jotka yhdessä tuottavat ja luovat uutta (Francis & Lorenzo 2002, 164). Sosiaalityöntekijän aikaa, osaamista ja motivaatiota nuoren kohtaamisessa ei voida korostaa liikaa. Nuorilla on motivaatio tulla näkyväksi sosiaalityöntekijälle. Nuoren ja sosiaalityöntekijän kohtaamiset vuositasolla ovat tämän tutkimuksen mukaan maltilliset, joten nuoren toive sosiaalityöntekijän ajasta ja motivaatiosta ovat realistiset. Ne nuoret, joita tavattiin neuvotteluiden ulkopuolella, kokivat tapaamiset mielekkäiksi.

Kohtaamisen sanoista merkityksellisemmiksi nousivat sanat *kuule, kerro ja kunnioita*. Päckilä (2008, 173) on todennut, että hänen mielestään nuorella tulisi olla tilaisuus käydä keskustelua ja vaihtaa ajatuksia päätöksistä vastaavien työntekijöiden kanssa. Minusta tähän ajatukseen kiteytyy nuorten valitsemat merkittävimmät kolme kohtaamisen sanaa *kuule, kerro ja kunnioita*. Nuoret eivät olettaneet, että vain sosiaalityöntekijän tulisi heitä kohdatessaan toimia näin, vaan suurin osa automaattisesti koki kohtaamisen kahden henkilön väliseksi tilanteeksi ja näin he näkivät tärkeäksi, että molempien osapuolten tulee kuulla, kertoa ja kunnioittaa toista. Nuoret ovat kiinnostuneita sijaishuollon suunnitelmastaan. Suunnitelman päivittämisen rinnalla, nuori haluaa kertoa sosiaalityöntekijälleen, miksi asioita tapahtuu ja kuulla, millä perusteilla päätökset syntyvät. Nuoret haluavat kertoa, kuka on se nuori, kenen asioita sosiaalityöntekijä hoitaa. Kunnioittaminen on hyvää käytöstä, mutta myös sitä, että ollaan aidosti kiinnostuneita toisen esittämistä ja olemassa olevista asioista.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Minulle henkilökohtaisesti tämän tutkimuksen tärkein anti oli keskustelut nuorten kanssa. Sain antaa heille aikaani ja kuunnella, mitä heillä on sanottavaa. Jokainen keskustelu oli ainutlaatuinen. Keskustelut esimerkiksi asiakassuunnitelmaneuvoittelusta loivat uskoa siihen, että lastensuojelun sosiaalityö sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten kohdalla on menossa oikeaan suuntaan. Omien tutkimustulosten keskustellessa tämänhetkisen tiedon kanssa, on kuitenkin todettava, että ilmiöt ovat olleet vuosia samanlaisia ja kehitysprosessi on varsin hidasta. Sosiaalityöntekijän tavoitettavuuden, vuorovaikutuksen säännöllisyyden, päätösten perusteluiden ja sosiaalityöntekijän vaihtuvuuden kehittäminen mainittiin muun muassa lapsiasiavaltuutetun raportissa vuonna 2012 (Vario ym. 2012, 4). Edellä mainittu lapsiasiavaltuutetun raportin listaus on edelleen ajankohtainen ja kehittymisen tärkeys on voimassa edelleen.

Täytyy muistaa, että 2000 lukua on eletty jo reilut kaksikymmentä vuotta ja tällä vuosituuhannella lapsen osallisuus on saanut syvyyttä sosiaalityössä. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kokemuksissa oli paljon yhtäläisyyksiä keskenään ja jokainen ilmiö sai osakseen yhdeksän hyvin henkilökohtaista kuvausta. Nuorten kokemuksessa välittyi nuorten toive sosiaalityöntekijän eri piirteistä, jotka vaikuttavat heidän keskinäiseen suhteeseensa ja sen kehittymiseen. Sosiaalityöntekijän läsnäolo välittyi hänen nuorelle antamastaan tilasta. Oma tilaa nuori käyttää kertomiseen ja kuunteluun eli nuoren osallistumiseen. Nuoren osallistumisen mahdollisuus ja toteutuminen luo luottamusta sosiaalityöntekijän ja nuoren välille. Nuoren ja sosiaalityöntekijän keskinäisen suhteen luottamus kasvaa nuoren osallistumisen myötä. Tähän tarvitaan sosiaalityöntekijältä aktiivisuutta ja avoimuutta nuoren asioissa. Alatalon (2018, 58) mukaan myös sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta vastavuoroisen ja luottamuksellisen keskustelun kautta voidaan edetä asiakas-työntekijäsuhteeseen, jossa asiakkaalla on tilaa kertoa omaa asiaansa. Sosiaalityöntekijällä on selvästi oma paikkansa nuoren elämässä ja sen paikan merkittävyyteen voi jokainen sosiaalityöntekijä vaikuttaa kohtaamalla nuoren ymmärtävästi kunnioittaen, pitämällä yhteyttä ja tapaamalla nuorta.

Nuorten kokemukset yhteydenpidosta ja tapaamisista asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa eivät yllättäneet minua. Neuvotteluita oli suunnitelmallisesti, kahdenkeskisiä tapaamisia vaihdellen ja yhteydenpitoa vähän. Tapaamiset paikantuivat

asiakassuunnitelmaneuvoitteluihin ja nuoret olivat varsin tyytyväisiä neuvotteluiden sisältöön. Neuvottelut eivät aiheuttaneet nuorten kokemuksen mukaan kehittämisen tarpeita tai kriittistä pohdintaa. Asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden ja niiden ulkopuolella tapahtuvien tapaamisten vuorovaikutuksessa näen Jokisen (2017) esittämien vuorovaikutusformaattien: haastatteluformaatin ja kerrontaformaatin piirteitä. Asiakassuunnitelmaneuvoiteluissa toteutuu mielestäni haastatteluformaatin päämäärätietoisuus, joka liittyy vahvasti nuoren sijaishuollon asiakassuunnitelman tekemiseen. Nuorten tyytyväisyys asiakassuunnitelmaneuvoittelun sisältöön voi kytkeytyä juuri siihen, että nuori on keskustelun keskiössä ja aktiivisena osallistujana tilaisuudessa. Haastatteluformaatti ei kuitenkaan sulje keskusteluformaattia pois asiakassuunnitelmaneuvoittelusta, vaan näkemykset, kokemukset ja tunteet nuoren kerronnassa ovat osa myös asiakassuunnitelmaa. Näkemysten, kokemusten ja tunteiden kerronnan painottuminen mielestäni kahdenkeskisiin tapaamisiin on kuitenkin ilmeisempää. Koska tapaamisia on harvoin, nuorilla jää keskusteluformaattiin kuuluva kerronta käyttämättä ja tämä vaikuttaa olennaisesti nuoren ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen kehittymiseen ja luottamuksen rakentumiseen.

Riittääkö nuorelle perusteellinen osallistuminen oman asian suunnitteluun kaksi kertaa vuodessa? Ei. Neuvotteluiden kautta sosiaalityöntekijä nähdään etäisenä henkilönä, mutta kuitenkin asiallisesti asiat hoitavana viranomaisena. Nuorten kokemuksissa kuvastuu suuri toive nuoren kuulemisesta ja sosiaalityöntekijän läsnäolosta. Nuoret toivovat, että heidän mielipiteilleen annetaan aikaa ja arvoa. Nuorilla on tarve tietää ja tuntea, kuka heidän asioistaan päättää. Heidän tulee saada varmistua siitä, että sosiaalityöntekijällä on ymmärrys, kuka nuori on ja miksi hän toimii tietyllä tavalla. Nuoret kokevat, että sosiaalityöntekijän ja nuoren tulee jakaa yhteisymmärrys nuoren sijaishuollon ja elämän suunnittelusta. Jos yhteisymmärryksen löytymisessä on haastetta, nuoren tulee saada keskustella tästä. Sosiaalityöntekijän tulee perustella, miksi asian ratkaisu poikkeavaa nuoren toiveesta. Tähän keskusteluun johtaa vastavuoroisen vuorovaikutuksen toteutuminen. Nuoren tulee voida osallistua poikkeuksesta omaan asiaansa.

Nuoret kokivat yhteydenpidon haasteelliseksi, koska sosiaalityöntekijän tavoitettavuus on hankalaa. Riitta Laakso (2019, 6) on ottanut kantaa yhteydenpidon haasteeseen. Hänen ajatuksensa on, että valtakunnan tasolta tulisi tehdä ohjeistus, jonka tulisi ratkaista sosiaalityöntekijälle määriteltyjen velvoitteiden ja todellisuuden välinen ristiriita. Laakso korostaa myös, että huostassa olevilla lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus luoda

luottamuksellinen suhde omaan sosiaalityöntekijäänsä. Tutkimuksessani nuoren ja sosiaalityöntekijän asiakas-työntekijäsuhde korostui yhteydenpidon toteutumisessa. Pidemmässä asiakassuhteessa yhteydenpito koetaan luonnollisemmaksi. Tällöin yhteydenpidossa toteutui myös vastavuoroisuus. Nuoret kokivat yhteydenpidon luonnollisemmaksi tutun ihmisen kanssa, koska etäiseksi jäänyt sosiaalityöntekijä koetaan vieraaksi. Nuorilla on selkeä ajatus siitä, millaisissa tilanteissa he esimerkiksi tarttuvat puhelimeen ja pyrkivät tavoittamaan sosiaalityöntekijää. Tilanteet ovat tällöin usein akuutteja ja tarvitsevat nopeaa ratkaisua.

Tapaamalla nuoria sosiaalityöntekijä tuo itseään lähemmäs nuoren elämää. Nuorella on halu kertoa itsestään ja tehdä itsensä tutuksi sosiaalityöntekijälle. Nuoret odottavat sosiaalityöntekijältään aktiivisuutta. Aktiivisuudella sosiaalityöntekijä osoittaa olevansa kiinnostunut nuoren asioista. Nuorten ajatukset asiakassuunnitelmaneuvoittelusta yllättivät positiivisesti. Oli lohduttavaa kuulla, että nuorilla on mahdollisuus oman asiansa intensiiviseen suunnitteluun asiakassuunnitelmaneuvoittelussa. Puolestaan lohdutonta kuultavaa oli nuoren ja asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden tapaamisten vähyyys. Tutkimukseni mukaan sijaishuollossa olevan nuoren kahdenkeskisten tapaamisten toteutuminen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa on nuorelle merkittävä asia. Nuoren tapaamiset kahden kesken sosiaalityöntekijän kanssa eivät toteudu automaattisesti, asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden tavoin. Tämä todetaan myös AOA:n selvityksessä, jonka mukaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tapaa lasta liian harvoin muun muassa vain asiakassuunnitelmaneuvoittelussa (Eduskunnan oikeusasiamies 2015, 237). Sijoitettujen lasten on korostetun tärkeää päästä säännöllisesti keskustelemaan asioista vastaavana sosiaalityöntekijänsä kanssa (Hakalehto 2016, 48). Sosiaalityöntekijä paikantuu asiakassuunnitelmaneuvoitteluihin vuoden tai puolen vuoden välein myös Laakson (2019) tutkimuksessa. Laakson tutkimuksessa sosiaalityöntekijä näyttäytyi lapsille varsin etäisenä henkilönä, joka on kaukana lapsen arjesta. Tämä voidaan todentaa myös tässä tutkimuksessa. Tutkimuksessani käy ilmi, että nuoret tavattiin asiakassuunnitelmaneuvoittelussa ja erillisissä tapaamisissa tai sitten heitä ei tavattu asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden lisäksi ollenkaan. Ilmiötä, jossa tapaaminen ja neuvottelu oli sovittu peräkkäin, ei tullut ilmi tässä tutkimuksessa.

Nuorilla on selkeä kuva sosiaalityöntekijän roolista ja tehtävistä. Nuorilla on tarkkoja ja kokonaisvaltaisia ajatuksia siitä, mikä sosiaalityöntekijän tehtävä on heidän elämässään.

Sosiaalityöntekijällä nähdään olevan suuri vastuu nuoren hyvinvoinnin turvaajana, mutta silti hän on etäinen, kaukana arjesta, mutta päättäjänä vaikutusvaltainen persoona. Nuoret luottavat pääsääntöisesti sosiaalityöntekijän ratkaisuihin. He tunnistivat sen, etteivät ratkaisut aina tuntuneet hyvältä tai olleet reiluja, mutta jälkikäteen nuoret ymmärsivät ratkaisujen tärkeyden. Sosiaalityöntekijän perustelut nähtiin todella tärkeinä jokaisessa lastensuojelunprosessissa. Päckilän (2008, 172) tutkimuksessa nuoret eivät olleet kokeneet tullessa kuulluksi heitä koskevissa päätöksissä ja hän pohtii artikkelissaan mistä tämä kokemus johtuu. Koen saaneeni osittain vastauksia tähän pohdintaan tutkimuksessani, ja minusta tässä yhteydessä korostuu asioiden perusteluiden tärkeys. Itse pohdin omassa tutkimuksessani myös Päckilän esittämää kysymystä ”jos ratkaisu ei ollut nuorelle mieleinen, onko hänen kokemuksensa kuulluksi tulemisesta kielteinen”. Nuorten kanssa keskustellessa, kysyin heiltä tätä kysymystä. Kukaan nuorista ei myöntänyt, että kokisi ainoastaan mieleisen päätöksen mielipiteen kuulemisena. Sosiaalityöntekijän tulisi antaa heille vain aikaa keskusteluun ja perusteluita asioihin. Päckilän (2008, 172) tutkimuksesta poiketen, haastattelemani nuorista suurin osa koki, että he olivat tulleet kuulluksi. Kuulluksi tulemisen kokemuksesta huolimatta, kuuleminen nousi nuorten puheessa kerta toisensa jälkeen uudestaan esiin. Nuorten mielestä kuulemisen tärkeyttä ei voida korostaa liikaa.

Nuoret näkivät sosiaalityön kovin ratkaisukeskeisenä ja päätöksien ympärille rakentuvana työnä. Sosiaalityöntekijä nähdään arkielämän ulkopuolisena henkilönä, jolla kuitenkin on ratkaisun avaimet käsissään. Nuorten mielestä sijaishuoltopaikan tai lähipiirin ulkopuolisia aikuisia ole liikaa. Nuoret ajattelevat, että nuori on sosiaalityöntekijän työtä ja sosiaalityöntekijän pääasiallinen tehtävä on hoitaa työnsä. Sosiaalityöntekijän ei tule olla heille tuttu henkilökohtaisella tasolla, vaan tapaamisten ja jutustelun kautta nuoret saavat inhimillisemmän kuvan omasta sosiaalityöntekijästään. Tämän koettiin vapauttavan myös yleistä ilmapiiriä.

Asiakassuunnitelmaneuvoittelut eivät tee nuorta tutuksi sosiaalityöntekijälle ja päinvastoin. Nuorilla on upea taito ja halu nähdä sosiaalityöntekijä virkaa toimittavana henkilönä, rinnalla kulkevana turvallisena aikuisena. Nuorelta saadun kokemustiedon valossa tämän toteutuminen ei ole automaatio, mutta nuorilla on suuri tarve läsnä olevalle sosiaalityöntekijälle. Asiakasmäärien pienentäminen varmasti auttaisi asiaa. Nuoren ollessa tutumpi sosiaalityöntekijälle ja kaksi kertaa vuodessa pidettyjen asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden välissä pidettyjen nuoren ehdottamien

”välirikastuksien” toteutuessa vapautuisi neuvotteluihin enemmän aikaa ja tehostaisi neuvotteluiden sisältöä. Tutun nuoren asioissa on varmasti myös helpompi neuvotella ja ajallisesti tilaa jäisi myös nuorten toivomalle muulle keskustelulle. On eri asia käydä läpi nuoren tilanne puolenvuoden ajalta kuin muutaman kuukauden ajalta.

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus tuo toki haastetta sosiaalityöntekijän tuttuuteen. Nuorten puheesta tulee kuitenkin ilmi, että he ovat avoimia uusille sosiaalityöntekijöille. Nuoret näkevät jokaisessa sosiaalityöntekijässä mahdollisuuksia. Sosiaalityöntekijän vaihtuvuudessa nähdään siksi myös hyviä puolia. Sosiaalityön merkittävyyttä ei voida mitata pelkällä pysyvyydellä. Sosiaalityöntekijän läsnäolo ja nuoren kokemus sosiaalityöntekijän arvokkaasta kohtaamisesta ovat parempia mittareita. Tässä korostuu Rousun (2008, 180) mainitsema sosiaalityöntekijän ammatilliset taidot, jossa korostuvat kyky yhteistyöhön ja työskentelyyn sekä sitoutuminen ”asiakkaan juttuun”. Mielestäni tämä vapauttaa mainittua tilaa yhteiseen työskentelyyn. Sosiaalityöntekijän tämänhetkisen työskentelyn mahdottomuudessa ja mahdollisuuksissa tulisi keskittyä sosiaalityöntekijän ja nuoren välisten yhteydenpidon ja tapaamisten hetkien toteutumiseen. Kuten todettu, nämä hetket ovat harvassa ja siksi niihin tulisi panostaa. Vuorovaikutuksen vastavuoroisuudella tuetaan myös nuoren tilaa kertoa asioistaan. Mahdottomuudella ja mahdollisuuksilla viitataan lakiuudistuksen ratkaisun odotukseen liittyvään aikaan. Vaikka nuori tiedostaa sosiaalityöntekijän kiireen, kiire saattaa näyttäytyä nuorille välinpitämättömyytenä. Tutkimukseni teoreettisessa viitekehyksessä avattiin käsite suhteeseen perustuvasta sosiaalityöstä. Suhteeseen perustuva työskentely tarvitsee onnistuakseen pysyvyyttä ja ylläpitoa. Sosiaalityöntekijän vuorovaikutustaidot ovat ensisijaisen tärkeitä tässä työskentelyssä. (Howe 1998, 46.) Läsnäololla sosiaalityöstä ja juuri lastensuojelutyöstä tehdään inhimillisempää.

Tämän tutkimuksen vahvoiksi teemoiksi nousivat nuoren ja sosiaalityöntekijän keskinäinen suhde, sosiaalityöntekijän läsnäolo, vastavuoroisuus ja nuoren mahdollisuus osallistua oman asian suunniteluun ja prosesseihin. Sosiaalityöntekijän roolin ei tulisi näyttäytyä nuoren elämässä ainoastaan tahona, jolta kysytään lupaa ja joka päättää nuoren asioista. On selvää, että tästä näkökulmasta sosiaalityöntekijä nähdään etäisenä henkilönä. Ilmeistä tässä on Howen (1998, 46) mainitsema sosiaalityöntekijän roolin sisältävien tehtävien ja vastuiden sekä niiden tuomien oikeuksien ja velvollisuuksien asema.

Laskin nuoren ja sosiaalityöntekijän tapaamismääriä viikkotasolla asiakasmäärän mukaan. Jos vastaisimme nuoren toiveeseen tapaamisten määrästä kolmen kuukauden (12 viikkoa) välein, niin 40 asiakasta omaavalla sosiaalityöntekijällä nuorten tapaamisia olisi noin 3,3 viikossa. Kun asiakkaita on 50, sosiaalityöntekijän tulisi tavata 4,1 asiakasta viikossa. Jos yhdellä sosiaalityöntekijällä on lakiuudistuksen myötä 35 asiakasta tapaamisia olisi 2,9 viikossa. Jos vuosilomien ja arkipyhien vuoksi työviikkojen määrä on esimerkiksi 44 viikkoa, niin jokaista nuorta olisi mahdollisuus tavata 3,6 kertaa työvuoden aikana. Lisäksi asiakassuunnitelmaneuvoittelut toteutuisivat pääsääntöisesti kaksi kertaa vuodessa. Nuoren ja sosiaalityöntekijän tapaamisia olisi näin 5-6 vuodessa, joista 3-4 olisi kahdenkeskeisiä. Sosiaalityöntekijän työnkuva on laaja, enkä halua vähätellä muun työn osuutta, määrää tai merkitystä. Sijaishuoltotyössä ja avohuollon lastensuojelutyössä on myös eroja ja työn rytmi vaihtelee enemmän. Täytyy muistaa, että kaikki sijaishuollossa olevat asiakkaat eivät ole halukkaita tapaamaan asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää asiakassuunnitelmaneuvoitteluiden ja muiden palaverien ulkopuolella. Sisärukkaset saattavat asua samassa sijaishuoltopaikassa ja näin yhdellä kotikäynnillä tapaamisia voi sopia useamman. Lukuarvoja pyöritettäessä on selvää, että asiakasmäärällä on selkeä vaikutus sosiaalityöntekijän tapaamistahtiin.

Tämänhetkinen valtakunnallinen koronaviruksen aiheuttama pandemiatilanne on johdattanut sosiaalityöntekijöitä ottamaan käyttöön vaihtoehtoisia tapoja kohdata asiakas melko pienessä ajassa. Pandemiatilanteen jatkuessa tämä on ollut välttämätöntä. Videopuhelun kautta viestimisestä on tullut lastensuojelussa arkipäivää. Tavat tavata ja pitää yhtyettä erilaisin keinoin ovat muuttuneet ja saanut luonnollisempaa sävyä vuoden 2020 aikana. Minun mielestäni tämän hyödyntäminen myös jatkossa toisi aikataulullista helpotusta sosiaalityöntekijän kalenteriin hänen suunnitellessa tapaamisia ja yhteydenpitoa nuoren kanssa tulevaisuudessa. Tapaamisten ja yhteydenpidon tavasta tulisi sopia yhdessä. Vaikka sosiaalityöntekijältä toivotaan aloitteellisuutta ja aktiivisuutta, ei hänen tule välttämättä matkustaa nuoren luokse kolmen kuukauden välein. Nuorelle on tärkeää, että sosiaalityöntekijä on läsnä ja antaa aikansa nuorelle sovitulla hetkellä. Meillä on melko yksiselitteinen tieto siitä, että nuorten kokemuksen mukaan sosiaalityöntekijät eivät tapaa sijaishuollossa olevia nuoria kahden kesken automaattisesti lain määrittämällä tavalla. Tähän lukeutuvat myös ne nuoret, jotka eivät halua tavata sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijän tulisi kuitenkin tarjota nuorelle mahdollisuus kahdenkeskeisiin tapaamisiin lastensuojelulain säätämällä tavalla.

Esittämäni lukuarvot eivät kerro siitä, miten työtä tulisi hoitaa, vaan ne antavat suuntaa näille mahdollisuuksille. Tutkimuksessani voidaan kuitenkin osoittaa myös, ettei tuttua sosiaalityöntekijää ole tarve tavata kovin usein neuvotteluiden ulkopuolella, vaan yhteydenpito puhelimitse tutun henkilön kanssa on luonnollisempaa. Yhdeksästä nuoresta yhden nuoren haastattelussa korostui nuoren ja sosiaalityöntekijän suhteen merkitys, jossa aika oli tehnyt inhimillisen sävyn ja tänä päivänä yhteydenpitoa oli enemmän kuin itse tapaamisia. Toivon, että valtakunnallinen pandemiatilanne käynnistää osaltaan uuden aikakauden lastensuojelutyön yhteydenpidossa ja toivottavasti tämä heijastuu pian myös sijaishuollossa olevien nuorten ja sosiaalityöntekijän väliseen yhteydenpitoon sekä tapaamisiin. Käynnistyminen ei tapahdu itsestään, vaan tapoja tulee viedä eteenpäin, pitää yllä ja kehittää. Tähän mielestäni tarvitaan sosiaalityöntekijöiden aloitteellisuutta ja työntekijän sekä johdon kannustusta ja kehittämiseen tarjottua mahdollisuutta.

Yhteydenpidon ja tapaamisten tärkeyden näkökulmasta ja lastensuojelulain pykälään 53 viitaten korostaisin sosiaalityöntekijän ja nuoren yhteistyön tarkempaa kirjaamista sijaishuollon asiakassuunnitelmaan. Yhteydenpidon sekä tapaamisten suunnitelma ja tavoitteet tulisi kirjata mielestäni yhtä selvästi kuin esimerkiksi nuoren yhteydenpito ja tapaamiset nuoren lähipiirin kanssa. Tapaamisten peruuntuminen ja syiden kirjaaminen seuraavaan asiakassuunnitelmaan on myös tärkeää. Näistä on hyvä käydä myös keskustelua nuoren kanssa. Mietin, voisiko varhaisella suunnittelulla edistää tapaamisten toteutumista ja vähentää mahdollisia tapaamisten siirtoja. Nuoren ja sosiaalityöntekijän tapaamisten suunnittelu asiakassuunnitelman neuvottelussa sekä suunnitelman kirjaaminen voisi edistää mahdollisesti tapaamisten toteutumista. Suunnitelman tekeminen yhdessä nuoren kanssa korostaisi nuoren osallistumista ja sosiaalityöntekijän aktiivisuutta. Yhdessä tehty suunnitelma tapaamisista toisi nuorelle kokemuksen sosiaalityöntekijän kiinnostuksesta nuoren osallistumista kohtaan. Tässä yhteydessä nuorella on myös luonnollinen tilaisuus kieltäytyä tapaamisten suunnitelman tekemisestä ja tuoda mielipiteensä turvallisessa ympäristössä esiin. Jos tämä suunnittelun näkökulma kuulostaa itsestään selvältä, miksi kahdenkeskisiä tapaamisia koetaan olevan niukasti, jos ollenkaan.

Elämme aikakautta, jossa sotemalli yhdistää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita yli kuntarajojen. Näissä muutoksissa tulisi kiinnittää huomiota henkilökunnan tarkkaan perehdyttämiseen ja työn raamien yhtenäisyyteen. Kuntien välillä ei tulisi olla suuria

eroja siinä, miten työtä tehdään. Vuoden 2013 eduskunnan oikeusasiamiehen tekemässä selvityksessä todettiin, että jos lapsen oikeus tapaamisiin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa ei toteudu esimerkiksi sen vuoksi, että lapsen sosiaalityöntekijällä on liikaa asiakasperheitä eikä hän työtilanteensa vuoksi ehdi paneutua lapsen asioiden hoitamiseen, asiasta vastaa työnantajana toimiva taho. (Saastamoinen 2016, 149.) Eroavaisuudet näyttäytyvät kovin ristiriitaisilta sijaishuollossa oleville nuorille. Nuorien on vaikea ymmärtää, jos tilanteet poikkeavat suuresti toisistaan. Suomessa on kuntia, joissa asiakasmäärä on saatu kohtuulliseksi ja mielenkiintoista olisi selvittää miten näissä kunnissa nuoren ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskiset tapaamiset toteutuvat ja miten nuoret kokevat tullessa kohdatuksi. Mielenkiintoista olisi myös saada vertailevaa tutkimustietoa siitä, miten tapaamiset ja yhteydenpito ovat eri asiakasmäärillä toteutuneet. Jatkossa tutkimusta tulisi suunnata myös palveluiden yhtenäisyyteen.

Päkkilän (2008, 172) mukaan nuorelta olisi hyvä kysyä, mitä hänelle jäi mieleen tapaamisesta tai neuvottelusta. Nuoren kanssa olisi hyvä myös pohtia, olisiko epämieluisassakin ratkaisussa jotain hyväksyttäviä näkökulmia. Itse kysyin haastatteluiden lopussa, haluaisiko nuori vielä palata johonkin teemaan. Vain harva palasi tutkimuksen teemoihin. Pyysin nuoria myös kertomaan, miltä haastatteluun osallistuminen nuoresta tuntui. Kysymys vaikutti lähes jokaiseen nuoreen positiivisesti. Nuoret kertoivat mielellään kokemuksistaan osallistua tutkimukseen. Nuoret kertoivat, että haastattelu oli nuorelle kokemus kuulluksi tulemisesta ja moni nuori oli hyvillään saadessaan puhua kokemuksistaan. Tämä näkökulma oli yllättävä myös siksi, että nuoret eivät odottaneet minulta ratkaisun avaimia heitä askarruttaviin asioihin ja silti he kokivat tullessa kuulluksi. Yksi nuorista kiteytti keskustelua kohtaamisesta hyvin ”keskity kuuntelemaan mitä toinen sanoo”. Niin minä tein.

LÄHTEET

Alatalo, Marjo (2018) Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Licensiaattitutkimus. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. Julkaisematon.

Andersson, Gunvor (2008) Barnen I socialt arbete – en maktlös grupp? Teoksessa Anna, Meeuwisse, Sune, Sunesson & Hans, Swärd (toim.) Socialt arbete. En grundbok. Stockholm: Natur och Kultur, 172-186.

Azarian, Reza (2010) Social ties. Elements of a substantive conceptualization. Acta Sociologica – Journal of the Nordic Sociological Association 53 (4), 323–338.

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2013.

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2015.

Eronen, Tuija & Laakso, Riitta (2017) Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä. Teoksessa Rosi, Enroos, Mikko, Mäntysaari & Satu, Ranta-Tyrkkö (toim.) Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön missioihin. Tampere: Tampere University Press, 141–161.

Francis, Mark & Lorenzo, Ray (2002) Seven realms update. Journal of Environmental Psychology 22, 157-169

<https://humanecology.ucdavis.edu/sites/g/files/dgvnsk161/files/inline-files/sevenrealms.pdf> Viitattu 14.2.2021.

Goodwin, Charles (1981) Conversational organization: interaction between speakers and hearers. Academic Press, New York.

Hakalehto, Sivianna (2016) Lapsioikeuden keskeisistä periaatteista lastensuojelussa. Teoksessa Sivianna, Hakalehto & Virve, Toivanen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari, 40-52.

Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Rosi, Enroos, Tarja, Heino & Tarja, Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 188-223.

Hill, Malcolm (2006) Children's voices on ways having a voice: Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation. Childhood 13, 69-89.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2017) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Honkatukia, Päivi (2018) Haastattelu nuorisotutkimuksen metodina. Teoksessa Tomi, Kiilakoski & Päivi, Honkatukia (toim.) Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä. Tampere: Vastapaino, 149-170.

- Hood, Rick, Brent, Maria, Abbott, Simon & Sartori, Daniel (2019) A study of practitioner-service user relationships in social work. *British journal of social work* (49), 787–805.
- Howe, David (1998) Relationship-based thinking and practice in social work. *Journal of Social Work Practice* 12(1), 45–56.
- Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannela, Forsberg, Aino, Ritala-Koskinen & Maritta, Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 167-193.
- Höykinpuro, Milla, Sauramäki, Sari & Välimaa, Mira (2018) Kuulumisia selittävä haastattelu. Teoksessa Sauli, Hyvärinen & Tarja, Pösö (toim.) *Lasten haastattelu lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 115-130.
- Ikonen, Riikka, Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. *Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Työpäperi 35/2020*. Helsinki: ISBN 978-952-343-570-4, 25-35.
- Inkinen, Helena (2018) Epilogi – lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan. Teoksessa Sauli, Hyvärinen & Tarja, Pösö (toim.) *Lasten haastattelu lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 181-183.
- Inkinen, Helena, Barkman, Johanna & Koskenkorva, Marjukka (2018) Yhdessä Koettu – 100—vuotias Suomi sijoitettujen lasten silmin (toim.) *Pesäpuu*. <https://yhdessakoettua.fi/wp-content/uploads/2018/03/pesapuu-yhdessa-koettua-vihko-210x100mm-20180130-1.pdf> Viitattu 12.2.2021.
- Inkinen, Helena & Nurmi, Mira (2020) Turvallisia ihmissuhteita, rutiineja ja tavallista arkea – lastensuojelun onnistumisen tekijöitä nuorten näkökulmasta. Teoksessa Sirkka, Rousu (toim.) *Yhdessä ymmärtäen. Onnistumiseen liittyvistä tekijöistä lastensuojelussa ja lapsiperheiden sosiaalipalveluissa asiakkaan, työntekijän sekä johdon ja päättäjän näkökulmasta*. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja, 120-127.
- Jokinen, Arja (2017) Tavoiteltavat sosiaalityöntekijän ominaisuudet ja vuorovaikutusasetelmat asiakkaan kohtaamisessa opiskelijoiden tulkitsena. *Janus* vol. 25 (3), 191–207.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. *Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Vantaa. Hansaprint.
- Karlsson, Liisa (2010) Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa Kirsi Pauliina, Kallio, Aino, Ritala-Koskinen & Niina, Rutanen (toim.) *Missä lapsuutta tehdään? Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 105*. Helsinki. 121-142.
- Kannasoja, Sirja & Svenlin, Anu-Riikka (2011) Osallistuminen ja suojelun yhdistäminen lähtökohdaksi sosiaalityön nuoritutkimukselle? Teoksessa Aini, Pehkonen & Marja, Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 275-289.
- Kinge, Emilie (1999) *Empati hos voksne i møte med barn med spesielle behov*. Oslo: ad Notam Gyldendal.

Kivistö, Jaana (2006) ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Turun Yliopisto. Julkaisematon.

Klap, Kaija (2008) The rehabilitation process for children and the role of the family. In Peters, Friendhelm (ed.) Residential child care and its alternatives international perspectives. Hampshire: Trendham books in partnership with FICE – Fédération Internationale des Communautés Educatives, 99-119.

Kulmala, Anna, Valokivi, Heli & Vanhala, Anni (2005) Sosiaalityön kohtaamia asiakkaiden kertomana. Teoksessa Mirja, Satka, Anneli, Pohjola & Marketta, Rajavaara (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Korpiljyvä, 126-147.

Känkänen, Päivi (2009) Siirtymä sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta, Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 232-240.

Laakso, Riitta (2019) ”Ne näki musta”: Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine, Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 29-50.

Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna (2011) Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Aini, Pehkonen & Marja, Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 163-214.

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) Finlex <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
Viitattu 19.12.2020

McLeod, Alison (2010) ”A friend and an equal”: do young people in care seek impossible from their social workers? British Journal Social Work, 40(3), 772-788.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. <https://docplayer.fi/383636-Mita-mielta-mita-mielta-lasten-osallisuus-lastensuojelun-kehittamisessa-mikko-oranen.html> Viitattu 28.2.2021.

Paasivirta, Annukka (2020) Omia oikeuksia ja osallisuutta hakemassa -lastensuojelua kokeneiden nuorten näkökulma Nuorten päivistä vuosilta 2011-2019. Teoksessa Tarja, Heino (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 207-219.

Palsanen, Kati & Kääriäinen, Aino (2015) Asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. Janus vol. 23 (2), 190–205.

Patton, Michael Quinn (2002) Qualitative Research & Evaluation Methods. (3.p.) Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Pekkarinen, Elina (2018) ’Mä oon ollut tässä asiakirja muitten joukossa’ – Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa Sanna, Aaltonen & Antti, Kivijärvi (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointi palveluiden käyttäjinä ja kohteina. Verkkojulkaisu (Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura), nro 136, Tiede, 174-198.

Perttula, Juha (2000) Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. Kasvatus 31 (5), 428-442.

Pesäpuu Ry (2021) 101 kirjettä - julkaisu. <https://pesapuu.fi/materiaalit/101-kirjetta-julkaisu/> Viitattu 14.2.2021.

Päkkilä, Hanna (2008) Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Teoksessa Huotari, Kari & Hurtig, Johanna (toim.) Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsinki: Gaudeamus, 161-173.

Rousu, Sirkka (2008) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Janus vol. 16 (2), 175-184.

Ruch, Gillian (2019) The Contemporary Context of Relationship-Based Practice. Teoksessa David, Howe (toim.) Relationship-Based Social Work, second edition. Getting to the Heart of Practice. London ; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 19-36.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saastamoinen, Kati (2016) Lapsen oikeus hyvään ja perusoikeuksia kunnioittavaan sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Suvianna, Hakalehto & Virve, Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari, 134-165.

Schofield, Gillian, Larsson, Birgir & Ward, Emma (2017) Risk, resilience and identity construction in the life narratives of young people leaving residential care. Child and Family Social Work 2017 (22), 782–791.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) Tiedote 204/2020. Työryhmä esittää muutoksia lastensuojelun sijaishuoltoon – sosiaalityöntekijällä voisi olla enintään 35 lasta asiakkaana. <https://stm.fi/-/tyoryhma-esittaa-muutoksia-lastensuojelun-sijaishuoltoon-sosiaalityontekijalla-voisi-olla-enintaan-35-lastasiakkaana> Viitattu 23.12.2020.

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje.

Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta
https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf Viitattu 14.12.2020.

Thomas, Nigel (2002) Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: Policy Press.

Tilausraportti 28/2020. Lastensuojelu 2019. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.

Vario, Pipsa, Barkman, Johanna, Kiili, Johanna, Nikkanen, Marko, Oranen, Mikko & Tervo, Jaana (2012:6). Suojele unelmia, vaali toivo. Nuorten suosituksen lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämiseksi. Lapsivaltuutettu toimisto. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/suojele-unelmia-vaali-toivoa.pdf> Viitattu 10.12.2021.

Liite 1. Kutsu

KUTSU

Päivämäärä

HEI,

Millainen on kokemuksesi yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistasi vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa?

Olen pyytänyt Päijät-Hämeen Hyvinvointiyhtymän lastensuojelun johtavaa sosiaalityöntekijää lähettämään tämän kirjeen sinulle, koska toivon, että osallistut haastatteluun, joka koskee tutkimustani sijaishuollossa olevien 15-17-vuotiaiden nuorten kokemuksista yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Tutkimuksen tavoite on selvittää nuoren kokemus siitä, missä määrin yhteydenpitoa ja tapaamisia on ollut, miten ja missä ne ovat toteutuneet ja ovatko nuoret kokeneet voivansa puhua omista henkilökohtaisista asioista ja sijaishuoltoon liittyvistä asioista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa sekä miten nuoret ovat tulleet kohdatuksi. Tähän kaikkeen liittyy kokonaisvaltaisesti sosiaalityöntekijän rooli sijoitetun nuoren elämässä yhteydenpidon ja tapaamisten näkökulmasta.

Olen Tampereen yliopiston sosiaalityön opiskelija ja teen pro gradututkielmaa sijaishuollossa olevien 15-17-vuotiaiden nuorten kokemuksista yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Tutkimusta varten kerään tietoa haastatteluilla. Olisitko sinä juuri se nuori, joka kertoisi kokemuksistaan minulle ja osallistuisi samalla tärkeän aiheen tutkimukseen.

Haastattelukertoja on yksi ja se kestää noin 1-2 tuntia. Jos tahdot, voimme tavata myös toisen kerran. Haastattelupaikan voit valita itse (esim. sijaishuoltopaikka, lastensuojelun toimisto). Haastattelujen tiedot ovat täysin luottamuksellisia. Tietoja käytetään vain tutkimukseen. Henkilöllisyytesi tutkimuksessa ei tule ilmi. Haastattelu nauhoitetaan.

Haastatteluun osallistumisesta päätät itse, mutta kannustan sinua keskustelemaan mahdollisesta osallistumisesta huoltajasi kanssa.

Voit ilmoittaa minulle halukkuudestasi osallistua haastatteluun sähköpostitse 7.12 mennessä. Voit myös kertoa sijaishuoltopaikan toimijalle halukkuudestasi osallistua tutkimukseen. Käyn läpi sijaishuoltopaikat, joihin kutsu on lähetetty ja olen yhteydessä sijaishuoltopaikkaan 7.12 mennessä.

Tutkimukseen osallistumisesta saat kiitokseksi lahjakortin Espresso Houseen.

Vastaa mielelläni tutkimukseen liittyviin kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin,

Minttu Porkka

Tampereen yliopisto, sosiaalityö minttu.porkka@tuni.fi

Liite 2. Saatekirje

SAATEKIRJE

Päivämäärä

HEI,

Olen Tampereen yliopiston sosiaalityön opiskelija ja teen pro gradututkielmaa sijaishuollossa olevien 15-17-vuotiaiden nuorten kokemuksista yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Kerään tutkimuksen aineistoa haastatteleamalla nuoria. Tutkimus koskee Päijät-Hämeen Hyvinvointiyhtymän huostassa olevia 15-17-vuotiaita nuoria. Tämän saatekirjeen toimittaminen perustuu saatuun tietoon siitä, että Teillä on sijaishuollossa kohderyhmään kuuluva/kuuluvia nuoria.

Tämän saatekirjeen mukana on omassa kuoressa kutsu Teillä sijaishuollossa olevalle nuorelle osallistua haastatteluun. Toivon, että käynte asiasta keskustelua nuoren kanssa.

Nuori päättää itse osallistumisestaan haastatteluun. Kannustan silti nuorta käymään keskustelua huoltajien kanssa asiasta.

Nuori voi ilmoittaa minulle osallistumisestaan haastatteluun sähköpostitse 7.12 mennessä. Nuori voi ilmoittaa myös Teille sijaishuollon toimijoille tahdostaan osallistua haastatteluun. Käyn läpi ne sijaishuoltoapaikat, joihin kutsu on lähetetty ja olen Teihin yhteydessä 7.12 mennessä.

Vastaan mielelläni tutkimukseen liittyviin kysymyksiin.

Terveisin,

Minttu Porkka

Tampereen yliopisto, sosiaalityö

minttu.porkka@tuni.fi

Liite 3. Suostumuslomake haastatteluun osallistumisesta

SUOSTUMUSLOMAKE HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA:

Olet osallistumassa Minttu Porkkan tutkielman haastatteluun, jonka työnimenä on ”Sijaishuollossa olevan 15-17-vuotiaan nuoren kokemukset yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.” Tutkimus on pro gradututkielma ja se on osa sosiaalityön maisterivaiheen opintoja, joita Minttu Porkka suorittaa Tampereen yliopistossa.

Tutkimuksen tavoitteena on kuulla nuorten kokemuksia yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Minttu Porkka haastattelee tutkimusta varten nuoria, jotka ovat Päijät-Hämeen Hyvinvointiyhtymän huostassa ja sijoitettu kodin ulkopuolelle. Haastattelukertoja on yksi. Jos nuori haluaa, tapaamisia voi olla useampi. Haastattelut äänitetään. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

Valmiista tutkimuksesta ei voida tunnistaa haastateltavien henkilöllisyyttä, ne jäävät vain allekirjoittaneen tutkijan tietoon. Haastatteluja käytetään ainoastaan tähän tutkimukseen. Kirjallinen suostumus pyydetään nuorelta. Nuorta on kannustettu keskusteluun huoltajan kanssa tutkimukseen osallistumisesta.

Minttu Porkka on arvioinut tutkimuksen valmistuvan keväällä 2020. Haastateltavalla on mahdollisuus tiedustella tutkijalta sähköpostitse valmista työtä kesän 2021 aikana, hänen niin halutessaan.

Tutkimuksen tekijä:

Minttu Porkka

minttu.porkka@tuni.fi

Suostun haastateltavaksi tutkimukseen, jonka työnimenä on ”Sijaishuollossa olevan 15-17-vuotiaan nuoren kokemukset yhteydenpidosta ja tapaamisista asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.”

Nimi

Päivämäärä ja allekirjoitus